

Hız. Muhammed ve Diğer Peygamberlere Yönelik Fazahat Girişimleri ve Alınan Tedbirler: Arşiv Belgelerine Dayalı Bir İnceleme

Fatih RUKANCI* - Hakan ANAMERİÇ**

ÖZ

Makale, Osmanlı Devleti'nin son 70 yılına tarihlenen ve konu ile ilgili olarak seçilmiş olan arşiv belgelerinin Hz. Muhammed'e yönelik iftira, itham hatta küfre varan hakaret girişimlerinin "fazahat" başlığı altında değerlendirilip transkribe edilerek, konuyla ilgili literatür ile desteklenerek irdelenmesine dayanmaktadır. Arşiv belgelerinin kanıtlayıcı ve bilgi verici değerinin yanı sıra Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi arşiv fonlarındaki konu ve kapsam çeşitliliğini de yansıtan araştırmada fazahat teşebbüsleri, münferit hezeyanlar, basın-yayın ve görsel faaliyetlere karşı devletin tepkisi, kovuşturması ve tedbirleri ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin dinî alandaki bürokratik mücadelesi, geçmişten günümüze kadar uzanan İslam dinini Hz. Muhammed üzerinden yıpratma girişimlerini önleme başarısı da örnek belgeler üzerinden anlaşılabilir. Ayrıca bu çalışma, İslamiyet'e yönelik fazahat girişimlerinin hangi yöntemler uygulanarak hayata geçirildiğini, hangi boyutlara ulaştığını idrak ederek bugün de bu konuda uyanık ve tedbirli davranmamız gerektiği noktasında arşiv belgelerine dayalı olarak aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Zira bu faaliyetlerin geçmişi İslamiyet'in ilk yıllarına kadar uzanmakta ve sistemli olarak tekrarlanarak günümüze kadar devam etmektedir. Çalışmada T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi fonlarından belirlenen belgeler kullanılmış olup, söz konusu belgeler fazahata konu olan eylemlere göre gruplandırılarak kendi içerisinde kronolojik bir sıraya konulmuştur.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara/Türkiye, frukanci@gmail.com ORCID: 0000-0002-9555-0747

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara/Türkiye hakanameric@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9431-4403, DOI: 10.32704/erdem.948925 Makale Gönderim Tarihi: 11.08.2020 * Makale Kabul Tarihi: 26.03.2021 * (Araştırma Mk.)

Söz konusu belgeler yanlış anlaşılmalara mahal verilmemesi için mümkün olduğu kadar aslına uygun şekilde konuyla ilgili yayınlanmış çalışmalarla da desteklenerek özetlenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, araştırmacılara her türlü siyasi, toplumsal, sosyolojik, kültürel vb. olayın açıklanması ve belgelendirilmesinin arşivlerimizdeki zengin fonlar aracılığıyla yapılabileceğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Osmanlı Devleti, İslamiyet, fazahat, arşiv belgesi, manevi değerler

Measures Towards Disgrace Taken for Prophet Mohammed and also Other Prophets: An Evaluation Based on Archival Records

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the collection of archive documents from the last 70 years of the Ottoman State based on the evaluation and transcription of the slander, accusation and defamation attempts against Prophet Muhammad and also other prophets under the title “fazahat” (disgrace) and to investigate the subject by supporting it with the relevant literature. In addition to the evidential and informative value of archival documents, the research reflecting the diversity of subject and scope in our archival fonds of the Ottoman Republic shows the reaction of the state, the prosecution and measures against the individual delusions, the press and pictorial activity of “fazahat” attempts. In this context, the bureaucratic struggle of the Ottoman States in the religious sphere and its success in preventing the attempts to undermine the religion of Islam from the past to the present by the Prophet Muhammad can be understood on the basis of the sample documents. In addition, the study includes clarifications based on archive documents on where we should be vigilant and cautious about this issue today by understanding what methods have been implemented and what dimensions the impudent initiatives towards Islam have been applied. These activities date back to the early years of Islam and continue until today by being systematically repeated. In this study, documents from the Ottoman and Republican Era archival funds of the State Archives of the Presidency of the Republic of Turkey were used and these documents were grouped in chronological order according to the actions subject to the “fazahat”. To avoid misunderstandings, the documents are summarized and supported by published works on the subject. The main aim of the study in this context is to remind the researcher with all kinds of political, social, sociologic, cultural, etc. that the disclosure and documentation of the event can be carried out through the rich resources in our archives.

Keywords: Hz. Muhammad (s.a.v.), Ottoman Empire, Islam, disgrace, archival records, spiritual values

Çalışma kapsamında, 1852-1923 arası yaklaşık 70 yıllık bir döneme ilişkin Hz. Muhammed'e ve diğer peygamberlere yönelik münferit fazahat girişimlerinin, küfrün (sebb), basın-yayın faaliyetlerinin, sinema, tiyatro, drama ve piyes gibi etkinliklerin engellenmesi, cezalandırılmasına dair tedbir ve diğer yaptırımlar, konuyla ilgili tespit edilen arşiv belgeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Arşiv belgelerinin sahip olduğu bilgilendirici ve kanıtlayıcı değer, onları diğer bilgi kaynaklarından özellikle objektiflik ve güvenilirlik açısından çok farklı bir noktaya taşımaktadır. Tüm toplumların üzerinde hassasiyet gösterdiğini düşündüğümüz milli ve manevî meseleler kanıtlayıcı belgelere dayalı olamadan tartışılıp açıklanmaya çalışıldığı durumlarda bazen hakikat ya gizlenebilmekte ya da çarpıtılabilmektedir. Yalnızca kişisel birikim ve tarihsel bakış açısı çerçevesinde irdelenip çeşitli çıkarımlar yapmaya uygun olmayan bu araştırmanın kapsamı çerçevesinde ele alınan arşiv belgeleri ile sınırlı kalınarak belgeye dayalı bilgilendirme ve değerlendirme amacını taşıdığını belirtmekte yarar vardır. Çalışmaya belgesel kanıt desteği sunan arşiv belgeleri gerek dönem gerekse içerik itibarıyla çeşitlendirilip, örneklendirilebilir. Dolayısıyla çalışmanın konusu ve ilişkili alt konuları ile ilgili yerli ve yabancı arşivlerde çok sayıda belge bulunabileceği tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra belirtilmesi gereken bir başka husus, arşiv belgelerine konu olan ve fazahat olarak nitelendirilen olumsuz tutum ve davranışların hiçbir şekilde genellemelere dayanak teşkil etmeyeceğinin bilinmesidir.

Fazahat, edepsizlik, alçaklık anlamlarında karşılık bulan "faziha" kelimesinin çoğuludur. Faziha; rezalet, ayıp, fena, çirkin, rezilane söz ve hareket anlamlarını taşımaktadır (Redhouse, 1856: 99; Devellioğlu, 1962: 302-303; Şemseddin Sâmî, 2001: 999). Sebep ne olursa olsun Hz. Muhammed'e ve İslam'ın değerlerine yönelik edep ve hakikat dışı her türlü faaliyetin karşılığı en hafif tabiriyle "fazahat" kapsamında değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber'e saygısızlık, her şeyden önce onu elçi olarak seçip gönderen Yüce Allah'a ve O'nun emirlerine saygısızlıktır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in şahsî ve manevî kimliğine saygısızlıktır. Dahası o peygamberi Allah'ın elçisi olarak bilen ve onun getirmiş olduğu ilahî buyruklarla hayatını idame ettiren milyonlarca mümin ve Müslüman bireyin maddî ve manevî kimlik, kişilik ve onurlarına saygısızlıktır (Özarlan, 2007: 71).

Batı dünyasının İslam'a yönelik reddetme, tahkir ve sahtelik iddiası, Batı düşüncesi boyunca çeşitlenerek teolojik tartışmalara, sanatsal ürünlere, resmi belgelere, değişik kültür alanlarına ve folklorik unsurlara sirayet etmiştir (Korkut, 2008: 6-7). Belgelerle somutlaştırılan bu girişimlerin günümüz-

de farklı yöntemlerle, şekil değiştirerek devam ettiği söylenebilir. Bu fazahat girişimlerinin engellenmesine yönelik, inceleme, tahkikat ve yaptırımların bilinmesi hem arşivlerimizdeki konu çeşitliliğini ortaya koymak hem de konuya ilişkin güncel tedbirlerin gözden geçirilmesi açısından faydalı olacaktır.

a. Hz. Muhammed'e ve diğer peygamberlere yönelik kişisel fazahat eylemlerine örnek teşkil edecek belgeler:

27 Cemaziyelevvel 1268/19 Mart 1852 tarihli Meclisi Vala mazbatasına¹ göre: Ankara Valisi tarafından Meclis-i Vala'ya gönderilen tahriratta Kayseri Meclisi mazbatası ve naibinin ilamından² anlaşıldığı üzere; Kayseri'nin İncesu kasabası ahalisinden Berber Mustafa oğlu Mehmed'in Peygamber efendimize küfretme rezillğine cesaret ettiği kanıtlanmış olduğundan, adı geçen şakinin tövbesi kabul edilmemiş tehir edilmeksizin hadden katledilmesi için ferman çıkarılarak Vali'ye bildirilmesi gerekliliği belirtilmektedir (Belge-1).

İslam Hukuku'nda Hz. Peygamber'e hakaret eden bir kimse için öngörülen aslı cezalar ölüm cezası veya tazir cezasıdır. 1852 tarihli bu yazıda küfür yani sebb' suçunun kanıtlanmış olduğuna ve failin ya da fazihin tövbesinin kabul edilmeyeceğine vurgu yapılarak ta'zir; yani takdiren başka cezaya dönüştürülmeyerek ölüm cezasının uygulanması hakkında ferman çıkarılması istenmektedir (Yıldız, 2018: 150; Aydın, 2020: 51, 60). Hadden katledilme ifadesi ise; Allah hakkı ve toplum hakkı olarak herhangi bir hafifletmeye kimsenin yetkisinin olmadığı durumlar için kullanılmaktadır. Aynı türden suçların önüne geçmek amacıyla uygulandığı için toplum üzerinde caydırıcı etkisine vurgu yapılarak had denilmiştir. Bu tür cezaların alt ve üst sınırı olmayıp kesindir (Koroğlu, 2015: 215-216).

24 Eylül 1302/6 Ekim 1886 tarihinde Adliye Nazırı Ahmet Cevdet Paşa tarafından kaleme alınan cevabî (takrir) yazıda: Ekteki yazışmada adı geçen şahıs Hazret-i Peygambere sebb' (küfür)'e cesaret ve cüret eylemiş ise hakkındaki gizli tahkikat Sadaret'e bildirilmelidir. Ayrıca bu şahsın yaptığı rezillikten dolayı tahkikat belgeleri ile birlikte kanunda öngörülen cezanın uygulanması için ilgili adliyeye teslimi emredilmektedir (Belge-2).

¹ Bir meclis veya heyetin müzakerelerinin neticesini alınan hüküm veya karar, tasdik, bir madde hakkında danışma veya teşekkür gibi durumları bildirmek üzere bir makama hitaben kaleme alınan belgeler. Bakınız; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 324, 2018.

² Kadıların şer'i mahkemeye intikal eden bir davanın kararının tasdikini temin amacıyla şeyhülislamlığa veya herhangi bir konuda bilgi vermek üzere üst makamlara yazdıkları resmî yazı. Bakınız; Kütükoğlu, *a.g.e.*, 2018, s. 345.

Arapça'da "sebbe" kelimesi şeteme ile "şeteme" kelimesi de sebbe sözcüğü ile açıklanmıştır. Sözlükte bu kelimeler sövmek, yani "terbiye ve nezaketle bağdaşmayan çirkin sözler" anlamına gelmektedir. Sövmenin hukuktaki karşılığı ise, bir kimsenin namus, onur ve kişiliğine yapılan her türlü saldırı anlamına gelmektedir. Allah'ın elçisine doğrudan dil uzatan (söven, küfreden), onun kendisine, ailesine, soyuna, dinine veya ona özgü niteliklerinden birine herhangi bir şekilde ayıp, kusur ve noksanlık katan, dolaylı da olsa ona dil uzatan, kimlik ve kişiliğini diğer bir ifade ile şahsiyetini hafife almak, yaralamak, şan ve şerefini küçük düşürmek, hakaret etmek ve ayıplamak kastıyla birine veya bir şeye benzeten ona sövmüş (sebbetmiş) sayılır (Özarslan 2007: 65-66). Belgede bahsedilen suç ile ilgili olarak, failin itirafı ya da şahitlerin ifadesi gibi kanıtı yönelik tahkikatın gizli olarak sürdürülmesi ve Sadaret'e bildirilmesi istenmektedir.

23 Eylül 1311/5 Ekim 1895 tarihinde Edirne Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne çekilen şifre telgrafnamenin suretine göre: Bulgar erbab-ı kaleminden Vazof'un³ 24 Eylül [1895]'de icrası kararlaştırılan özel gün kutlamaları dâhilinde Monçov (?) isimli birinin programın 9. etkinlik maddesinde Hazret-i Peygamber'e ve Sultan'a sebb (küfür) ettiğine dair bir levhanın teşhir edileceği faaliyetin 19 Eylül [1895] tarihli yarı resmî Mir gazetesinde yayınlanması üzerine, ilgili komiserlikten bilgi verilerek faaliyetin önlenmesi için tedbir alınacağı bildirilmiştir. Dâhiliye Nezareti'ne bildirilen bu olayla ilgili olarak söz konusu gazetede yayınlanan program tercüme edilerek ekte sunulmuştur (Belge-3).

Bu yazışmadan anlaşıldığı üzere özel gün kutlaması bahanesiyle hem Hz. Muhammed hem de İslam halifesi olan Sultan (II. Abdülhamid) birlikte hedef alınmıştır. Bu tür cür'et ve saygısızlıkların çeşitli sosyal etkinlik kisvesi altında programa dâhil edilmesi, İslam üzerindeki itibar düşürücü fazahat girişimlerinin Sultan II. Abdülhamid döneminde yoğunlaştığının örneklerinden biridir. Belgenin ait olduğu dönemin basın-yayın, haberleşme imkânları göz önüne alındığında gazetelerin halkın bilgilendirilmesinde oldukça kritik bir araç olduğunu rahatlıkla söylenebilir. Gazetelerde yayınlanmış herhangi bir haber ya da ilan söz konusu içeriğin yaygınlaştırılması ve alenileştirilmesi anlamına geldiği için basın yayın faaliyetlerinin devlet tarafından denetim ve takibi bugünkünden daha fazla önem taşımaktadır. Özellikle bu tür tahkir ve fazahat girişimlerini normalleştirme çabalarında anılan dönemde gazetelerin yaygınlıkla kullanıldığını söylenebilir.

³ Ivan Minchov Vazov (1850-1921) Bulgar şair, oyun/roman yazarı ve politikacı.

9 Ağustos 1312/26 Ağustos 1896 tarihinde Basrulharir⁴ Naibliği tarafından Mabeyn-i Hümayun Başkitabet-i Celilesi'ne gönderilen telgrafnameye göre: Basrulharir kaymakamı Asım Efendi'nin haşa Hazret-i Peygamber (Muhammed)'e "Adi Adam", Hazret-i İsa'ya "Veled-i Zina", Hazret-i Musa'ya "Sehhar" gibi ağıza alınmayacak küfür ve sözlerle halkın fikrini tahdiş (incitme) ettiği bildirilerek kaymakamın görevde tutulmasının doğru olmayacağı arz edilmektedir (Belge-4).

İslamiyet, Kur'an-ı Kerim'in buyruk ve içeriği doğrultusunda yalnızca son Peygamber Hz. Muhammed'i değil ondan önceki peygamberleri de kabul ve takdis ederek tümünü İslam dini altında birleştiren bir ilkeyi benimsemiştir. Bu nedendir ki telgrafnamede adı geçen diğer peygamberlere -burada adı geçen peygamberler, kimi ilahiyatçıların yorumuna göre ulu'l-azm beş peygamber arasındadır- de hakaret ve küfretmek aynı derecede suç unsuru olarak değerlendirilmektedir. Kaymakamlık düzeyinde devlet görevi yürüten bir kişinin üç semavî dinin peygamberi hakkında onları belgede geçen ithamlarla tahkir etmesi asla kabul edilebilir bir davranış değildir. Ancak bu hakaretlerin arka planında ne tür tezviratların olduğunun araştırılması bu tür suçların kişisel hezeyanlarla sınırlı kalmasını sağlayabilir. Kaymakam Asım Efendi'nin fütursuzca işlediği bu suç karşılığında görevden azline yönelik suç duyurusu bir başka cezaî müeyyidenin uygulanma şekline örnek teşkil etmektedir.

11 Muharrem 1318/11 Mayıs 1900 tarihinde Bağdat'ta Erkan-ı Harbiye Kaimmakamı (Yarbay) Esad Bey'in Bab-ı Ali'ye gönderdiği tahrirata⁵ göre: Bağdat'ta başıboşluktan şımarmış olan çocukların Muharrem ayının yedinci günü Hz. Aişe'nin paçavradan imal ettikleri timsalini sokaklarda gezdirmeleri, Musa el-Kâzım Cami-i Şerifi'nde bazı İslam halifelerini aşağılamaya cesaret etmelerinin utanç verici olduğu ve müminlerin kalplerinde büyük üzüntü meydana getirdiği arz edilerek gereğinin yapılması için onay istenmektedir (Belge-5).

⁴ Suriye Vilayeti Havran Sancağı'na bağlı Kaza, bakınız; *Osmanlı Yer Adları*, Hazırlayan: Tahir Sezen, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017, s. 91. Busr'l-harir veya Busru'l-harir şeklinde de kullanılmaktadır.

⁵ "Posta ile gönderilen resmî mektup". İstanbul'daki merkez daireleriyle, vilayetler ve dış temsilcilikler ve bunların birbirleri arasındaki yazışmalar (muarrerat) tahrirat adıyla anılır. Ancak gerçek anlamda tahrirat denebilmesi için "küçükten büyüğe" yazılmış olması gerekmektedir. Bu bağlamda vilayetlerdeki valilerin nezaretler, sadaret gibi sadece kendilerinden yüksek makamlara yazdıkları yazılar, daha aşağıdaki memurların merkezdeki üstleri, yabancı devletler nezdindeki elçilerin reisülküttab/hariciye nazırı vs.ye gönderdikleri yazılar ile İstanbul dışında bulunanların aralarındaki yazışmalarda muhasebeciden vilayet defterdarına veya defterdardan valiye gönderilen yazılar bu gruptadır. Bakınız; Kütükoğlu, *a.g.e.*, 2018, s. 229.

Hız. Muhammed'in eşı Hz. Aişe'nin ve İslam halifelerinin çeşitli yollarla istihza ve tahkire uğraması da Hz. Muhammed'e ve İslamiyet'e yönelik fazahat girişimleri kapsamında değerlendirilmektedir. Zira, Hz. Peygamber'e beddua eden, lanet okuyan, herhangi bir şekilde zarar görmesini isteyen, kötölemek amacıyla makam, mevkî ve şerefine uygun olmayan şeyleri ona nispet eden, dine (şeriata) aykırı olan yalan sözlerle onu taciz eden, maruz kaldığı bir takım musibet ve zorlukları devamlı bir şekilde anarak onu ayıplayan, başkalarında da olabilecek bir takım insanî arızaları bahane ederek onu insanların gözünden düşürmeye çalışan bireyler de ona hakaret ve saygısızlık etmiş olur. Bütün bunlar Hz. Peygamber'e sövme (sebbetme) kavramı içerisinde giren eylem ve davranışlardan sayılmıştır (Özarlan 2007: 66). Bu tür fazahat eylemleri, İslam ümmeti arasındaki bazı görüş ve usul ayrılığını çekişmelere dönüştürerek telafisi mümkün olmayan kutuplaşmalara neden olabilmektedir.

1 Kanun-1 sani 1326/23 Ocak 1911 tarihinde Erzurum Vilayeti'nden Bab-1 Ali Dâhiliye Nezareti Muhaberat-1 Umumiye Dairesi'ne gönderilen şifreli yazıya⁶ göre: Sığır vebasası hastalığının tedavisi için Tercan'a gitmiş olan Baytar Müfettişi Sabit Efendi'nin Ermeni murahhasa vekilinin ikametgâhında kaymakam ve diğer bazı kişilerle birlikte içki içtikleri sırada Peygamber-i zi-şan (Hz. Muhammed) hakkında çirkin sözler söylemeye cüret ettikleri, Hazret-i Meryem'in bir fahişe olduğunu ifade edecek kadar cinnet getirdiklerinin alınan telgraf ile anlaşılmasıyla olay mahallinde tutulan kişiler ile yine orada bulunup sonra oradan kaçan boyacı ve fırıncının da derhal der-dest edilerek mahkeme huzuruna çıkarılması gerekliliği bildirilmektedir. Ayrıca Adliye Nezareti'nin de bu konuda gerekli hassasiyeti göstererek süratle harekete geçmesi gerekliliği arz edilmektedir.

2 Kanun-1 sani 1326/24 Ocak 1911 tarihinde Erzurum Valisi Celal Bey'in Bab-1 Ali Dâhiliye Nezareti Muhaberat-1 Umumiye Dairesi'ne gönderdiği tahriratta: Vilayet Maarif Müfettişinin yarın harekete geçerek söz konusu olaya sebep olan kişilerin görevlerinden süratle azledileceği bildirilmektedir (Belge-6).

Yazışmadan, hakaret ve küfür hadisesinin içkinin tesiri altında gerçekleştiği ancak tanıklar vasıtasıyla ispatlanması suretiyle davanın görüleceği anlaşılmaktadır. Yine bu belge İslamiyet'in yalnızca Hz. Muhammed'e değil diğer peygamberlere ve onların ailelerine yönelik hakaret ve küfrü de suç kapsamı içinde değerlendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca suçun kabulü ve

⁶ Şifreli telgraf olmalıdır.

pişmanlık olması durumunda bile görevden azil cezasının uygulanacağı bildirilmektedir. Buradaki pişmanlık beyanı ya da içkinin tesiri hafifletici bir neden olarak değerlendirilebildiği gibi asla mazeret kabul edilmemiştir. Bu belgede yine dikkati çeken bir nokta da olayın bir iftira olup olmadığının kesinlik kazanmasına yönelik çabadır. Bu tür olayların (suçların) ağır cezaları olması hasebiyle böyle durumlarda mutlaka şahitlerin ifadelerine başvurma zorunluluğu adaletin yerine getirilmesinde önemli bir önkoşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Muhammed'e, ailesine, İslam Halifelerine ve diğer peygamberlere yönelik fazahat girişimleri yalnızca münferit hadiselerle sınırlı kalmamıştır. Yine yoğunlukla II. Abdülhamid döneminde kitap, mecmua, gazete, afiş, broşür, el ilanı gibi çeşitli basılı evrak vasıtasıyla kendini göstermeye devam etmiştir. Arşiv belgelerinden örnekler vermeden önce bu girişimlerin arka planına dair bazı bilgiler vermek yararlı olacaktır.

650-750 yılları arasındaki Hıristiyan kaynaklarda, müelliflerin Arabistan'da bir şekilde ortaya çıkan bu oluşumu (İslamiyet'i) anlama ve yorumlama çabası içine girdiklerini, bu oluşumun ekonomik, askerî, siyasî ve teolojik sebepleri üzerine kafa yorduklarını görmekteyiz. Bu kaynaklarda, Hz. Muhammed'in askeri bir komutan, ticaret adamı, kral, monoteizmi yeniden canlandıran biri, kanun koyucu ve nihayet sahte peygamber olarak adlandırıldığı gözlemlenmektedir. Birçok Müslüman âlim de doğal olarak Hıristiyanlık hakkında çeşitli tarzlarda reddiyeler yazmış, fakat reddiyeleri yaparken muadillerinin yaptığı şekliyle tahkir ve aşağılama üslubunu benimsememişlerdir (Korkut, 2008: 9-10).

Batı'nın Hz. Muhammed algısı ve tasavvurunda da Bizans döneminde bu alanda üretilen ilk eserlerin önemli, hatta günümüze kadar şekliyle aşılmayan bir payı vardır. Öyle ki bu eserlerin içerikleri ile söz konusu imajın son örnekleri şaşırtıcı şekilde kısmen örtüşmektedir. Örneğin İbrahim Kalın'ın da işaret ettiği gibi VII. yüzyılda Yuhanna ed-Dımişki'nin (ö. 750) Hz. Muhammed'i "sahte peygamber" olarak itham etmesi ile 2002 yılında Amerikalı Evanjelist Jerry Falwell'in Hz. Peygamberi terörist olarak vasıflandırması arasında bir süreklilik vardır (Kalın, 2019: 14). Keza Hz. Peygamberin özellikle özel hayatı üzerinden yapılan hakaretler bu imajın vazgeçilmez sabitelerindendir (Korkut, 2008: 12). Bu tespit, Hz. Muhammed'e yönelik fazahat girişimlerinin sistematik ve sürekli olduğunu ortaya koymasından dikkat çekicidir. Konuyla ilgili olarak seçilen aşağıdaki arşiv belgelerinde yer alan ifadeler de, Hz. Muhammed üzerinden İslamiyet'in tüm kutsallarına ve

onları ayakta tutmaya çalışan Türk milletine yönelik fazahat girişimleri tespitlerini maalesef doğrular ve kanıtlar niteliktedir.

b. Kitaplar aracılığıyla yapılan fazahat eylemlerine örnek teşkil edebilecek belgeler:

4 Mart 1291/16 Mart 1875 tarihinde Maarif Vekâleti Mektubi Kalemin-den Bab-ı Ali'ye gönderilmek üzere hazırlanan müsveddede: Meclis-i Maarif'e gönderilen bir kitabın içeriğinde enbiya-i izam hazeratının risaletlerine uygun olmayan söz ve çarpıtmalar görüldüğü ve bunların düzeltilmesinin mümkün olmayacağı tespiti üzerine bu kitabın Osmanlı Devleti'nde yayınlanmasının caiz olmayacağı arz edilmektedir (Belge-7).

Bu belgede söz konusu kitapta Hz. Peygamber hakkında verilen bilgilerin doğruluğunun ve üslubunun denetimi yapılarak düzeltilmesinin de işe yaramayacağı vurgulanmış, uygun görülmemesi sonucu kitabın Osmanlı Devleti sınırları içinde yayınlanamayacağı konusu Bab-ı Ali'ye arz edilmiştir.

13 Mart 1310/25 Mart 1894 tarihinde Zabtiye Nezareti'nden kaleme alınan müzekkireye⁷ göre: Kadıköy'de Frer⁸ isimindeki Fransız mektebi talebesine, içeriğinde Fahr-i Kainat Efendimiz hazretleri İslam dini ve Müslümanlar aleyhinde ve hakikat hilafında ibareler, makalelerin de bulunduğu "La Trailösze" adlı Coğrafya kitabının okutulduğu haber alınmıştır. Bu kitabın bir adedi Maarif Nezareti Matbaası Müfettişi Vaporidi Efendi aracılığıyla temin edilmiştir. Kitabın ilgili yerleri tercüme edilerek ekte sunulmuştur (Belge-8/1-8/2).

EK (LEFF)

Sayfa	Tercüme
93-99	<i>Beyaz cinsinden olan Asya kavimleri din-i İslam nüfuzuyla vahşiliğe saptılar</i>
140-147	<i>Muhammed Medine'ye fırar ile Hıristiyanlık ve Yahudilik ve putperestlikten mürekkep din-i İslam'ı vaz eyledi</i>

⁷ Herhangi bir husus için alttan üste ve genellikle aynı şehir veya dairedeki bir idare veya nezaretin şubelerinden bağlı olduğu üst makama hitaben konuyla ilgili izin istemek yahut bir şubeden diğer bir şubeye durumu anlatmak veya muameleyi sormak üzere yazılan elkabsız yazılardır. Bakınız; Kütükoğlu, *a.g.e.*, 2018, s. .

⁸ 1870'de Frères des Ecole Chrétiennes'e bağlı olarak açılan günümüzde Özel Saint Joseph Fransız Lisesi. Bakınız; Ekrem Aksoy, "Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Fransız Okulları". *Synergies Turquie* (8, 2015): 29-46.

142-147-148	<i>Asya kıtası din-i İslam'ın şehvet ve fesad-amiz nüfuzuyla kâmilen inkıraz buldu</i>
148-154	<i>İslamın uğursuz ve muhallil tariki ve dini vaktiyle abadan olan birtakım memaliki harab ve ahalisini mahvöyledi</i>
192-201	<i>Din-i İslamı bina eden kazib Muhammed kendi mutaassıb arkadaşlarını dünyanın fethine sevk eyledi</i>
196-202	<i>Mekke'nin nüfuz-ı tahammüllerini dünyanın tarafına yayan kullara illetini tabrik eder</i>
198-207	<i>Türkiye Devleti bugünkü gün çürümekte olup İngiltere'nin himayesiyle Rusya'nın hücumuna karşı durabiliyor</i>
200-209	<i>Yarım putperest ve vahşi Dürziler ki 1860 tarihinde Hıristiyanları katleyletiler Maronitlerin düşmanlarıdır</i>
201-211	<i>İslamdan harap olan bi'l-cümle memalikin olduğu gibi Asya kıtasının sarf ve sanayii mahvolmuştur</i>
204-213	<i>Rusya ve Yunan ve Türklerin din azizleri Beytü's-Şam'daki Katolikleri iğfal ediyor</i>
25-238	<i>Türkiye memaliki yağma olursa Trablusgarb cibeti İtalyanlar'a münasip gelecek</i>
458-459-489	<i>Din-i İslam gazabını Avrupa'ya sevk eylediği esnada...</i>
579-643	<i>Türkler hain, mütekebbir, mutaassıb, cabil ve şehvet-amiz olup onların vahşi ve zalim idareleri tahtında bi'l-cümle sanayi mahvoldu. Eğer düvel-i muazzamanın politikası ba-husus Rusya'nın arzusuna karşı İngiltere Türkiye'yi himaye etmemiş olsa Türkiye hükümeti çoktan meydandan kalkmış olur din-i İslamın husule getirdiği netayice gelince Türkiye fatihleri idareyi ve muharebe etmeyi yalnız kendülerine hasr eylediler ve zir-i idarelerinde bulunan mağlup kavimleri kendi eğlence maksatlarına hıdmet ideceği adi esirler makamında kullanmakta idiler. Binâ'en-aleyh tabi olan bi'l-cümle akvam felahat ve ziraati terk ile Türklerin zulüm ve taaddisinden kurtulmak için hayme-nişin ömür geçirmeğe başladılar ve böyle bir adi tarik ile bazen dabi haydutluk iderlerdi binâ'en-aleyh vaktiyle meşhur ve abadan olan bunca memalik şimdi harabiyet ve miskinlik halinde olup medeniyetin fevkinde bulunan ahaliiler şimdi vahşilik haline girmişlerdir</i>
581-646	<i>Türklerin kayıtsızlığı bu harabelerde birtakım hastalıklar tevellüd eylemesine muceb oluyor.</i>
583-643	<i>Avrupa'nın en arkada kalmış olan sanayisi Türklerin sanayiidir</i>

Söz konusu kitabın içeriğinden tespit edilen ifadeler dikkatle incelendiğinde Türk İslam medeniyetine ağır itham ve hakaretlerin yapıldığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Herhangi bir tevil ya da yoruma gerek duyulmaksızın kitabın birçok yerinde hem millî hem de dinî birçok değerimize açıkça saldırılması o dönemdeki kin ve düşmanlığın yanı sıra cüretin ulaştığı noktayı da göstermektedir.

7 Teşrin-i sani 1310/19 Kasım 1894 tarihinde Beyrut Maarif Müdürü Mahmud Celaleddin Bey tarafından Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celile-i Saniyesi'ne gönderilen müzekkireye göre: Londra'da basılan "Muhammed ve Din-i Muhammedî" isimli risaleye gümrükte tarafımca el konulmuştur. Risalenin anlaşılması için tarafsız olarak hazırlanan tercümesini ekte takdim ederek söz konusu risalenin kesinlikle ve bütünüyle yayınlanmasının reddedilmesi gerekliliğini arz ederim.

19 Teşrin-i sani 1310/1 Aralık 1894 tarihinde Beyrut Maarif Müdürü Mahmud Celaleddin Bey tarafından Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi'ne gönderilen müzekkireye göre: İngilizce olarak yayınlanan bu risalenin 112. sayfasındaki din-i Muhammedî hakkındaki bilgiler dinî kuralları tenkit eder içeriktedir. Bu nedenle bu risaleye el koyduğumu bildirerek ekte takdim ederim.

13 Şubat 1310/25 Şubat 1895 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kalemi'nden Dâhiliye ve Zabtiye Nezareti Celileriyle Rüsumat Emanet-i Celilesi'ne ve Telgraf Nezaret-i Aliyyesi'ne gönderilen şukkaya⁹ (müsveddedir) göre: S. Dokoil'in Londra'da tab' ettirdiği İngilizce "Muhammed ve Muhammediyet" isimli kitap¹⁰ ile Markus Dövös isimli yazarın yine İngilizce olarak Londra'da basılan "Muhammed ve Buda ve İsa"¹¹ serlevhalı (başlıklı/ eser adlı) kitabı İslam aleyhinde olduğu için Beyrut Maarif Müdüriyeti'nden gönderilmiştir. Bu kitaplar incelendikten sonra İslamiyet aleyhinde asla kabulü mümkün olmayan içerikte oldukları anlaşılmış, söz konusu kitapların

⁹ Merkezle taşra veya taşradaki iki yer arasındaki ve üstten alta yapılan yazışma türüdür. Bakınız; Kütükoğlu, a.g.e., 2018, s. 233.

¹⁰ Belgede adı geçen kitap İngiliz yazar Reginald Bosworth Smith (1839-1908)'in 1874 ve 1876'da Londra'da Smith, Elder & Co. tarafından basılan *Mohammed and Mohammedanism: Lectures Delivered at the Royal Institution Great Britain in February and March 1874* adlı kitabıdır. Kitap, 1875'te New York'da Harper & Brothers (2. baskı) ve 1889'da yine Londra'da John Murray Yayınevi tarafından (gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 3. baskı) tekrar basılmıştır. Ancak belgede geçen "S. Dokoil" ibaresi büyük olasılıkla ilk ve 1876'daki basımı yapan Smith, Elder & Co. yayınevini çağrıştırmaktadır.

¹¹ Belgede adı geçen kitap, İskoç papaz ve ilahiyatçı Marcus Dods (1834-1909)'un 1877'de Londra'da Hodder and Stoughton tarafından basılan *Muhammad, Buddha and Christ: Four Lectures on Natural and Revealed Religion* adlı kitabıdır.

Memalik-i Mahruse-i Şahanede yasaklanması gereği maarif müdürlerine bildirilmiş, aynı uyarı gümrüklere de gönderilmiştir (Belge-9/1-9/2-9/3).

Bu üç belge; İslami değerler, Hz. Muhammed ve Türk milleti aleyhindeki gerçek dışı çarpıtmaların ders kitapları aracılığıyla yayılmasının sağlanarak gençlerin ve çocukların hedef alındığını açıkça göstermektedir. Bu girişimler o dönem için ilk ve yeni olmamakla beraber bir zincirin halkası şeklinde ilerlediğini anlamak için önceki faaliyetlere ve onların içerik/amaçlarına değinmek gerekmektedir.

Hıristiyanlar tarafından İslam'a karşı reddiye türünde yazılmış ilk eser Helenistik dönem sonu Kilise babası olarak anılan Yuhanna ed-Dımişki'nin kaleme aldığı "De Haeresibus (Sapkınlar)" adlı kitaptır. Müellif, Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından üretildiğini savunarak öncelikle onu "yalancı peygamber", "ikiyüzlü" ve "şehvetperest" olarak vasıflandırmıştır. Bunun yanı sıra Theophanes the Confessor'un "Chronographia"sı¹², Bizanslı Nicetas Byzantios'un "Refutatio Mohammedis"¹³ ve yazarı bilinmeyen "Apology" adlı eserde genel olarak Hz. Muhammed'in sahte peygamber ve çok evlilik yaptığı için dünyevi zevklere düşkün olduğu öne sürülmektedir (Korkut, 2008: 12).

Belgede incelenen Fransızca coğrafya kitabındaki itham ve iftiraların kökeninin de Hz. Muhammed'e yönelik fazahatın boyutlarının anlaşılması açısından bu eserler oldukça dikkat çekicidir.

Ayrıca bu eserlerin bazıları telif edildikten kısa bir süre sonra kısmen veya tamamen Latice'ye çevrilmiş, ayrıca benzer türdeki eserlerle literatür genişlemeye başlamıştır. Böylece Batı'da Hz. Muhammed ve İslam algısı şifahi ve yazılı olarak asırlarca geniş halk kitlelerinde yaygınlaştırılmıştır (Korkut, 2008: 12-13).

Ortaçağda yazılmış olan Hz. Muhammed hakkında gayet küçültücü ifadelerin yer aldığı "Chanson de Geste" gibi destanlar ise, bugün bazı Avrupa ülkelerinde milli dillerinin ilk örnekleri olması bakımından dil ve edebiyat derslerinde örnek metinler olarak okutulmaktadır (Karlığa, 2004: 15-16). Batı'da ilk ansiklopedi olarak kabul edilen Bibliotheque Orientale de D'Herbelot'un Hz. Muhammed'i meşhur düzenbaz ve yalancı peygamber olarak nitelen-

¹² Bizanslı keşiş ve vakanüvis Theofanis (758-817)'in 284-813 yılları arasını kapsayan Roma-Bizans tarihi kitabıdır.

¹³ Bizanslı Niketas'ın (9. yüzyıl) bazı kaynaklarda *Confutatio Alcorani* olarak da geçen kitabı. Bakınız; Hilal Görgün, "Muhammed", *TDV İslam Ansiklopedisi* c.30 içinde (476-478), İstanbul: TDV, 2005.

dirdiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemde yazılan Fransızca sözlüklerde “sahtekâr” kelimesi tarif edildikten sonra örnek olarak Hz. Muhammed verilmiştir. Sözlük (Dictionnaire Universel)¹⁴ yazarı Antoine Furetière “imposeur” maddesinde bunu yapmaktadır. XVII. ve XVIII. yüzyılda yazılan bazı Protestan kitapları ve Arapçadan çevrilen siyer kitaplarında bir yandan Hz. Muhammed’e olumlu bir şekilde bakılması sağlansa da bir yandan da bu tür eserlere rağbet etmeden olumsuz imaj üreten faaliyetler sürüp gitmiştir (Korkut, 2008: 20, 23).

c. Gazete ve dergiler aracılığıyla yapılan fazahat eylemlerine örnek teşkil edebilecek belgeler:

19 Temmuz 1309/31 Temmuz 1893 tarihinde Zabtiye Nazırı Hüseyin Nazım Paşa imzasıyla Bab-ı Ali’ye gönderilen takrire¹⁵ göre: Paris’te yayınlanan “[La] Gadriyol”¹⁶ isimli Fransız gazetesinin 30 Temmuz 1893 tarihli ve 243 numaralı nüshasında fahr-ı kâinat efendimiz hazretlerinin cenneti serlevhasıyla bir resim ve bunun yanı sıra İslamiyet aleyhinde bir de makale bulunduğu tespit edilmiştir. Bu tür tasvirlerin ve yayınların payitahta girişi ve yayılmasının caiz olmadığı düşüncesiyle söz konusu nüshaların toplatılması Beyoğlu mutasarrıflığına bildirilmiş, sadrazam hazretleri bu konuda bilgilendirilmiş ve adı geçen gazetenin malum nüshası ekte arz ve takdim kılınmıştır (Belge-10).

Bab-ı Ali Nezaret-i Umur-ı Hariciye Tercüme Odası’nın 13 Teşrin-i evvel 1309 / 25 Ekim 1893 tarihli tahriratta; Bab-ı Ali Nezaret-i Umur-ı Hariciye Tercüme Odası Hariciye Nezaret-i’ne 25 Teşrin-i evvel (12)93/7 Kasım 1877 tarihli 478 numaralı Londra Sefareti’nden gönderilen yazının tercümesine göre: El yazısı ile yazılmış bazı mühim evrakın ortaya çıkarıldığına dair İngiliz gazeteleri tarafından yayınlanan fıkra (köşe yazısı), nezaret penahilerinin telakki ve mülahazalarına ehemmiyetle sunulmaktadır. Bu yazışmanın ekinde söz konusu gazetede yayınlanan yazının tercümesi bulunmaktadır. Ekte sunulan tercümede: Padişah hazretlerinin 5000 Liraya Mösyö “Barbiyan” isimli bir Fransız’dan el yazısı ile yazılmış iki varaka satın aldığı ve bunların

¹⁴ Fransız bilim adamı, yazar ve leksikograf Antione Furetière (1619-1688)’in ilk bakısı 1690’da La Haye ve Amsterdam’da Arnaout & Reinier Leers tarafından yapılan ve tam adı *Dictionnaire Universel Contenant Generalement tous des mots François tans veieux que Modernes, et les Termes de Toutes les Sciences et des Arts* olan sözlüğüdür. Bakınız; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3413126b/f15.image>

¹⁵ Bir işi yazılı olarak ilgili merciye bildiren elkabsız resmi belge. Bakınız; Kütükoğlu, *a.g.e.*, 2018, s. 214.

¹⁶ *La Gaudriole: Journal de Joyeux Récits, Chansons, Contes Gaulois et Romans Illustrés*, 1891-1905 arası Paris’te Pazar ve Perşembe günleri yayınlanan Fransızca resimli/karikatürlü gazete.

Hz. Muhammed'e atfolunan iki mektup olduğu rivayet edilmektedir. Ayrıca bu mektupların doğruluğu yani Hz. Muhammed'e ait olduğu İslam uleması tarafından tasdik edilmiştir. Rivayete göre bu mektuplar alem-i İslamiyeyi altüst edecek içeriktedir (Belge-11).

14 Kanun-ı sani 1310/26 Ocak 1895 tarihinde Bab-ı Ali'ye gönderilen Şehremini Rıdvan Paşa¹⁷ imzalı takrire göre: Hz. Peygamber ile diğer büyük peygamberler ve tanınmış bazı din âlimlerinin tasvirlerini içeren evrak derdest edilerek ekte sunulmuştur. Bu tür evrakın gazino gibi uygunsuz yerlere asılmasına zabıta tarafından müdahale edilmiştir, bu tür olayların yaşanmaması için Rüsumat Emaneti'nin gümrükte geçişler sırasında gerekli tedbirleri alması önemle vurgulanmaktadır (Belge-12).

Hz. Muhammed'in tasvirlerinin yapılması fahr-ı kâinat efendimizi sıradanlaştırma çabalarının bir tezahürüdür. Üstelik bu sözde tasvirlerin uygunsuz yerlere asılması fazahat girişiminin bir başka çirkin yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammed'in ulvi şahsiyetinin ve hayatının basit hikâye ve tasvirler eşliğinde sunulması, İngiliz gazetelerinde Peygambere atfedilen mektupların içeriğine dair asılsız ithamların yayınlanması, Osmanlı Devleti'nin her alanda çökertilmeye çalışıldığı bu dönemde İslam Halifesi'nin müdahale etmek durumunda kaldığı girişimler olarak da yorumlanabilir.

10 Nisan 1338/10 Nisan 1922 tarihinde Mabeyn-i Hümayun-ı Mülükane Başkitabeti'nden kaleme alınıp Adliye Nezareti ve Meşihata tebliğ olunan takrire¹⁸ göre: İslami hükümlere göre kabul edilmesi mümkün olmayan Babî mezhebini cahil insanlara telkin etme, anlatma ve memalik-i şahanede yayılması maksadıyla "İctihad"¹⁹ isimindeki mecmuada mürted kişiler tarafından yazılan ve içeriğinde peygamber efendimize zarar veren sözler bulunan makalenin neşriyatı karşısında devlet dairelerinin sessiz kalması padişah hazretleri tarafından teessürle ve teessüfle karşılanmıştır. Babî mezhebinin dini esaslarımızla hiçbir münasebeti olmadığından bu mezhebin yayılmasının şer'an caiz olmayacağı için ümmet-i Muhammedî rencide edecek bu tür zararlı/müfteri neşriyatın takibi ve önlenmesi doğrultusunda kanuni yaptırımların uygulanmasının ilgili kurumlara bildirilmesi emredilmektedir (Belge-13).

¹⁷ (1856-1906), 1890-1906 yılları arasında İstanbul Belediye başkanlığı yapmış devlet adamı.

¹⁸ Bir iş yazılı olarak ilgili merciye bildiren belge türü. Bakınız; Kütükoğlu, *a.g.e.*, 2018, s. 214.

¹⁹ Eylül 1904-1932 yılları arasında çeşitli çıkış sıklıklarıyla Cenevre, Kahire ve İstanbul'da yayımlanan, 1909-1911, 1915-1918 ve 1919-1921 yılları arası kapalı kalan dergi. Bakınız; Nazım H. Polat, "İctihad", *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 21 içinde (446-448), İstanbul: TDV, 2000.

Belgeden anlaşıldığına göre, Hz. Muhammed'e yönelik fazahat girişimlerinin kaynağı yalnızca İslam dışı değildir. İslami hükümleri farklı ve dinin özünden uzak yorumlayan birtakım mezhepler de İslamiyet ile Hz. Muhammed'in bağını koparmak amacına yönelik girişimlerde bulunmaya devam etmişlerdir.

Hz. Muhammed'e yönelik itham, iftira ve saygısızlıklar yalnızca basın-yayın aracılığıyla sınırlı kalmamıştır. Yukarıda bahsedilen yayınlar ve yayın girişimleri ile oluşturulmak istenen İslam ve Hz. Muhammed algısı mitolojik unsurlarla da süslenerek resim, müzik, tiyatro, dram, piyes ve sinema gibi etkinliklere de yansımıştır.

Voltaire 1742 yılında "Fanatisme ou, Mahomet le Prophete" adlı bir tiyatro yazmış, bu eserde Hz. Muhammed'i insanların ruhunu tutsak eden bir hilekâr olarak sunmuştur (Korkut, 2008: 28). 1890 yılında Fransız tiyatro yazarı Marki dö Bonnier, Hz. Muhammed'in manevî şahsiyetini küçük düşürücü nitelikte "Muhammed"²⁰ adlı bir dram (piyes) yazmış ve sahnelenmesi için metni Comedie Française'ye teslim etmiştir. Oyunun sahneleneceğine yönelik haberler Avrupa gazetelerinde yer almış, Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamit Paris sefiri Salih Münir Paşa vasıtasıyla Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Carnot'a²¹ haber göndererek oyunun sahnelenmesini engellemiştir. II. Abdülhamid bürokratik müdahaleleriyle ABD ve İngiltere'de sergilenmeye çalışılan aynı oyun ve benzer yapıtları engellemiş, sahneden kaldırtmıştır (Korkut, 2008: 40). Bu örnekleri aşağıdaki belgelerle çoğaltmak ve kanıtlamak mümkündür.

d. Tiyatro, oyun, piyes aracılığıyla yapılan fazahat eylemlerine örnek teşkil edebilecek belgeler:

8 Temmuz 1306/21 Temmuz 1890 tarihinde Hariciye Nazırı [Said Halim Paşa]²² tarafından Sadaret'e gönderilen tezkire-i aliyeye²³ göre: Paris ve Londra'da bazı kişiler namına gönderilen risalenin daha önce "Hz. Muham-

²⁰ Fransız şair ve drama yazarı Vicomte Henri de Bornier (1825-1901)'in 1888-1889'da tamamladığı "Mahomet" adlı dram. de Bornier bu piyesi, 1889'da Fransız Devlet Tiyatrosu olan Comédie Française'de teslim etmiş ardından gazetelerde sahneleneceği ilan edilmiştir. Paris sefiri Mahmud Esad Paşa'nın yoğun diplomatik girişimleri ile sahnelenmesi engellenmiştir. Bakınız; C. E. Bosworth, "A Dramatisation of the Prophet Mohammed's Life: Henri de Bornier's "Mahomet". *Numen* 17 (2, August): 105-117, 1970; Cengiz Kallek, "Henri de Bornier (1825-1901)". *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 6 içinde (292-293), İstanbul: TDV, 1992; Mahmut Akpınar, "Osmanlı Hariciyesi'nde Yaklaşık Kırk Yıl: Mahmud Esad Paşa (1837-1895)". *FSM İlmî Araştırmalar Dergisi* (5, Bahar): 29-51, 2015.

²¹ Marie François Sadi Carnot (1837-1894).

²² (1864-1921), 1912-1917 yılları arasında sırasıyla Şura-yı Devlet Reisliği, Hariciye Nazırlığı ve Sadrazamlık yapmış devlet adamı.

²³ (Tezkire) Aynı belgedeki resmi daireler veya şahıslar arasındaki haberleşmeleri temin eden belge, (tezkire-i aliyeye) şeyhülislam ve nazırlar tarafından yazılan tezkirelere verilen ad. Bakınız; Kütükoğlu, a.g.e., ss. 245-250, 2018.

med” adlı bir piyes olarak Paris’te sahnelenmesine engel olunmuştur. Bu defa Londra’da sahnelenmek istenmektedir. Londra’da sefaret tarafından yapılan tahkikatta piyese kaynaklık eden risalenin Osman Melencin tarafından yazıldığı, “el-Cevâib” gazetesinin eski sahibi Selim Fâris’in²⁴ da Londra’da bulunduğu sırada risalenin yayınlanması içinde olabileceği tespitleri üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Bunun yanı sıra İslam’ın şiarına aykırı bu zararlı risalenin İngiltere’de yayınlanmasının matbuat serbestliğinden dolayı yasaklanmayacağı, ancak piyesin sahneye konulmasının engelleneceği bildirilmektedir (Belge-14).

13 Teşrin-i evvel 1306/24 Ekim 1890 tarihinde Londra sefaretinden Rüstem Paşa²⁵ tarafından Bab-ı Ali’ye gönderilen tahriratta: Hz. Peygamber’in temsiliyle Londra ve Paris’te icra olunacak tiyatro oyununun padişahın girişimleri sonucunda yasaklanmasından dolayı, Liverpool’daki Cemiyet-i İslamiye ikinci başkanı Hint asıllı Refiyüddin Sac’ın teşekkür ve minnettarlığını içeren tercümenin ekte takdim kılındığı belirtilmektedir. Ekte sunulan teşekkür tercümesinde hem padişaha minnet ve teşekkür hem de Avrupa ve Amerika’da İslamiyet’i yayma çalışmalarının devam ettiği bildirilmiştir (Belge-15).

17 Teşrin-i sani 1308/29 Kasım 1892 tarihinde Nezaret-i Maarif-i Umu- miye Encümen-i Teftiş ve Muayene kaleminden yazılan taktirre göre: Bir nüshası der-dest olunan “Mahumet” isimli Fransız tiyatro risalesi isminden de anlaşılacağı üzere fahr-ı kâinat efendimiz hakkındadır. Daha önce Paris’te sahneye konulduğunda fevkalade zararları sebebiyle bu eserin yasaklandığı da bilinmektedir. Bu eserin kütüb-i muzırca cetveline (listesine) dâhil edilmiş ve memalik-i Osmaniye’ye girişinin yasaklanması için Rüşumat Emanet-i Celilesi’ne ve maarif müdürlerine bilgi verilmiştir. Söz konusu risale ekte arz ve takdim kılınmıştır.

19 Teşrin-i sani 1308/1 Aralık 1892 tarihinde Mektubi Kalemi’ne yazılan taktirde ise: Evvel emirde mevcut nüshaların zabita usulü ve müfettişler marifetiyle toplattırılması elzemdir. Toplattırılan nüshaların yakılarak imha edilmesi buyurulmuştur (Belge-16).

²⁴ Selim Fâris ve tiyatro sorunu için ayrıca bakınız; İbrahim Şirin, “Gazete, Kitap, Tiyatro Karşısında İmajını Korumaya Çalışan Sultan ve Maiyeti: Sultan II. Abdülhamid ve Ahmed Mermi”. *Cyprus International University Folklor / Edebiyat Dergisi* 17 (66): 39-55, 2011.

²⁵ Rüstem Paşa (1814/15-1895), 1885-1895 yılları arasında Londra Büyükelçiliği yapmış bürokrat, diplomat ve devlet adamı.

14 Temmuz 1893 tarihinde Washington Sefiri Alexander Mavroyeni²⁶ Bab-Ali'ye gönderdiği takirde: Amerika tiyatrolarında Hz. Peygamber namına bir lubbiyatın (eğlence, tiyatro) icra edileceğine dair duyum alınması üzerine oyunun sahneleneceği yere bizzat giderek tahkikat yapacağını ve durumu padişah hazretlerine arz edeceğini bildirmektedir (Belge-17).

8 Temmuz 1309/19 Kasım 1893 tarihinde Hariciye Nazırı [Said Halim Paşa] tarafından Bab-ı Ali'ye gönderilen ve ekinde Londra Sefareti'nden alınan 500 numaralı takrir tercümesinin bulunduğu tezkire-i aliyyeye göre: Londra tiyatrolarından birinde "Hz. Muhammed" serlevhalı bir dramın sahneye konulacağına dair rivayet hakkında baş mabeynciden alınan bilgiye göre böyle bir oyun hakkında 1890 senesinden beri yeni bir şey işitilmediği, İngiltere devletinin Müslümanların dini hayatına dokunabilecek her türlü girişimden çekindikleri, eğer bu konuda bir izin talebi olursa asla kabul edilemeyeceği bildirilmektedir. Bu yazı 20 Kasım 1890 tarihinde Sadrazam Ahmed Cevad Paşa tarafından bu konuda gerekli tedbirlerin alındığı bilgisiyle Bab-ı Ali'ye ekiyle beraber arz ve takdim kılınmıştır (Belge-18).

Bu belgeler II. Abdülhamid döneminde İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde dram, piyes ve tiyatro adı altında Hz. Muhammed'in konu edildiği bir dizi etkinliğin sahnelenme cüretini ve buna karşılık olarak Osmanlı Devleti'nin ilgili sefaret, cemiyet ve nezaretlerle yazışmalar gerçekleştirerek bu girişimleri önleyebildiğini ortaya koymaktadır.

10 Temmuz 1339/10 Temmuz 1923 tarihinde Ödemiş Kaymakamı tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderilen yazıda: Ceza Kanunu'nun 99. maddesinin 3. zeyli uyarınca uyulması gereken maddeler hakkındaki 28 Şubat 1337/28 Şubat 1921 tarihli Kararnamenin 4. maddesinde Memalik-i Osmaniye'de tanınmış olan dinler ve mezhepleri tezyif ve tahkir eden ve adab ve ahlak-ı umumiyyeye muhalif muzır şeylerin gösterime konulması, ayrıca 5. maddesinde halkın galeyanını harekete geçirecek cüretin yasaklandığı belirtilmektedir. Bu kanuni dayanaklar çerçevesinde enbiya-i izam hazeratına ait menakıb ve ahval-i tarihiyenin bazı mahallerdeki sinemalarda teşhir edildiği ve gösterime girdiği, bu durumun Müslümanlar arasında galeyana sebep olacağı bu konuda kanuni takibat ile gerekli tedbirlerin alınması gerekliliği bildirilmektedir (Belge-19).

²⁶ Alexander Mavroyeni Efendi (1848-1929), 1887-1896 yılları arası Washington sefirliği, 1902-1904 arası Sisam Valiliği ve 1911-1912 arası Viyana sefirliği yapan Osmanlı diplomatı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma aşamasında üretilen bu belgede bahsi geçen Kararname'nin 4. maddesi Osmanlı Devleti'nde tanınan tüm dinlerin kutsallarına yönelik ahlaksız ve saygısızlığı açıkça yasaklamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ve devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin dinlerin kutsiyetine bakış açısında bir çifte standart olmadığını açıkça göstermektedir.

e. Diğer basılı evrak ve nesnelere aracılığıyla yapılan fazahat eylemlerine örnek teşkil edebilecek belgeler:

25 Kanun-ı evvel 1307/6 Ocak 1892 tarihinde Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî'ne gönderilen -büyük olasılıkla- müzekkire müsveddesine (?) göre: Avrupa'dan getirilerek Galata gümrüğüne çıkarılan bir büyük biri küçük iki adet sedef kakmalı iskemlenin ortasında tuğra şeklinde "lafza-i celal" ve "nam-ı celil-i nebi" nakışı bulunduğu gümrük nezaretine bildirilmiş, bu nakışların adı geçen esmanın şanına aykırı olarak nakşedilmiş olduğundan saygısızlık teşkil edeceği düşüncesiyle söz konusu eşyaların süratle iadesi istenmiştir (Belge-20).

27 Teşrin-i sani 1309/9 Aralık 1893 tarihinde Bab-ı Ali Daire-i Hariciye Mektubi Kalemî'nden Sadaret'e gönderilen Hariciye Nazırı Said Halim Paşa imzalı tezkire-i aliyyede: [Le] Figaro²⁷ gazetesinin geçen Teşrin-i sani'nin 29'una ait nüshasında "Monako" isimli bir çerçi tarafından ilhamlı resim içeren bir levha satılmakta olduğunun görülmesi üzerine Paris Sefaret-i Seniyyesi'nden alınan bildirimce cevaben bu resmin meleklerden birinin bir Aziz'i gökyüzüne çıkardığını tasvir ettiği, sanatça değersiz olan bu resmin kolay müşteri bulabilmesi için bu resme nasıl bir isim verildiği telgrafnamenin tercümesi ekte (aşağıda) sunulmaktadır.

Osmanlı Devleti son dönemlerinde bile İslam'ın mukaddesatını zedeleyeceğini düşündüğü her tür faaliyeti engellemek için tüm nezaretleriyle sıkı bir çalışma yürütmüştür. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi yurtdışına ülkeye sokulmak istenen her tür eşyanın kontrolünü yapan gümrüklerdir.

28 Teşrin-i sani 1309/10 Aralık 1893 tarihli telgrafname tercümesi: Mevzubahis olan resim meleklerden birinin kim olduğu bilinmeyen bir Aziz'i gökyüzüne çıkardığını tasvir etmektedir. Adı bir madrabaz olan sahibi sanatça hiçbir değeri olmayan bu resme değer katmak ve kolaylıkla müşteri bulabilmek için bu resme *Hz. Muhammed'in Sema'ya Ref'i* adını vermiştir (Belge-21/1-21/2-21/3).

²⁷ Le Figaro, 1826'dan beri yayınlanan Fransız günlük gazete.

Bu yazışma, yapmış olduğu resmi farklı ve değerli kılmak için Hz. Muhammed'in ismini kullanarak miraç hadisesini çağrıştırmaya cüretinin gösterildiği münferit girişimlerin bile sefaret aracılığıyla takip edilip önlenmeye çalışıldığına dair önemli bir belgedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemine ilişkin konu kapsamındaki arşiv belgeleri, Hz. Muhammed üzerinden İslamiyet'e ve Türkler'e yönelik fazahat girişimlerinin yöntem ve boyutları hakkında fikir vermektedir. Bunun yanı sıra fazahat ile tarif edilen bu girişimlerin ciddi bir bürokratik takip ile engellendiğini görmek, ayrıca "Büyük Devlet Olma" kavramının ne anlama geldiği noktasında da farkındalık oluşturabilir. Büyük çoğunluğu II. Abdülhamid dönemine ait yazışmalardan oluşan çalışma kapsamındaki arşiv belgeleri, ait olduğu döneme ilişkin Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde ve dışında yoğun bir diplomatik mücadele verdiğini anlayabilmemiz açısından da değerlendirilebilir. Yazışmaların yapıldığı Meclis-i Vala, Sadaret, Bab-ı Ali, Adliye Nezareti, Dâhiliye Nezareti, Hariciye Nezareti, Maarif Nezareti, Zabtiye Nezareti, Bab-ı Meşihat, Diyanet İşleri Reisliği ve Sefaretler, Osmanlı bürokrasi ağını gözler önüne sererken, devletin en küçük yönetim birimindeki bir meselenin bile kurumlar arası eşgüdümle nasıl takip edildiğini ve çözüme kavuşturulabildiğini de göstermektedir.

Belgelere konu olan tüm olumsuz girişimlerin kökeninde İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren birbirinin devamı şeklinde yürütülen Batı kaynaklı sistemli faaliyetlerin olduğu gerçeğini bir kez daha hatırlamak gerekmektedir.

Zira XIX. ve XX. yüzyıl Batı kaynakları incelendiğinde birkaç istisna dışında çalışmalarda ortak temanın İslam'ın Hz. Muhammed tarafından üretildiği yönünde olduğunu söylenebilir. Batı düşüncesi, Kur'an'ı Hz. Muhammed'in bir ürünü olarak gördüğü için Kur'an'da Yahudilik ve Hıristiyanlık ile ilgili beyanlardan da bizzat Hz. Muhammed'i sorumlu tutmakta ve onun şahsiyetine yönelik hakaretlerin sebebi saymaktadır (Korkut, 2008: 30, 48). Batı düşünce tarihinde Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili eserlerin birçok bakımdan önemli olduğu aşikârdır. Çünkü Batı'da İslam hakkındaki önyargılar, çoğunlukla Hz. Muhammed'in hayatı hakkındaki yanlış bilgilerden yola çıkılarak oluşmuştur. Eğer, Hz. Muhammed'in hayatı hakkında Batı toplumları sağlıklı bir bilgilendirme imkânı bulup, bu konuda ortak bilince sahip olurlarsa, bu birçok bakımdan İslam hakkındaki bazı önyargıların da sona ermesini sağlayabilir (Korkut, 2008: 37).

Müslümanlar yaşanan tüm olumsuzluklardan ve ön yargılardan kurtularak kendi din ve peygamberi hakkındaki tüm doğru bilgileri özümsemek ve örnek yaşantılarıyla dünya kamuoyunda tahkire değil takdire layık olmalıdır. Bugün kısmen devam ettiği düşünülen bu tür girişimler konusunda İslam

dünyasının çok dikkatli olması gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz çağın iletişim olanakları göz önüne alındığında İslam dini ve Hz. Muhammed'e yönelik bu tür girişimlerin yayılma hızı oldukça endişe verici boyutlara ulaşabilir. Bu nedendir ki, bu ve benzeri fazahat girişimlerine, hezeyanlara karşı devletin ilgili kurumları tarafından tüm kamusal iletişim ortamlarında, bilgi kaynaklarında titiz bir takibin yapılması büyük önem arz etmektedir. Burada önemle vurgulanması gereken bir diğer husus, devletin kurumları arasındaki yurt içi ve yurt dışı haberleşme ve eşgüdüm kabiliyetidir. Zira İslam dini ve Türk milletine yönelik tahfif ve tahkir edici girişimler yalnızca ülkemizi değil tüm Türk-İslam coğrafyasına yönelik bir hadsizliktir. Geçmişte olduğu gibi bugün de millî ve manevî değerlerimizin İslamî ve tarihî hakikatlere uygun biçimde gelecek nesillere aktarılması için caydırıcı ve önleyici tedbirlerimizi sürekli gözden geçirmek, güncellemek durumunda kalabiliriz. Bu tedbirlerin yanı sıra bu tür girişimlerin etki ve nüfuzunu kırmanın en güvenilir yollarından biri, toplumun her kesimine İslam Dini ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed ile ilgili doğru ve tam bilgilerin öğretilerek özellikle gençlerimiz ve çocuklarımızın zihninde ortak ve sarsılmaz bir manevî bilincin inşa edilmesidir.

Teşekkür

Desteklerinden dolayı Ayaz Doğu Rukancı ve İrfan Akça'ya teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Akpınar, Mahmut (2015). “Osmanlı Hariciyesi’nde Yaklaşık Kırk Yıl: Mahmud Esad Paşa (1837-1895)”, *FSM İlmî Araştırmalar Dergisi* (5, Bahar): ss. 29-51.

Aydın, M. Akif (2020). *Osmanlı Hukuku: Devlet-i Aliyye’nin Temeli*, İstanbul: İSAM.

Bosworth, C. E (1970). “A Dramatisation of the Prophet Mohammed’s Life: Henri de Bornier’s “Mahomet”, *Numen* 17 (2, August): 105-117.

Devellioğlu, Ferit (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: Eski ve Yeni Harflerle*, İstanbul: Doğu Matbaası.

Görgün, Hilal (2005). “Muhammed”, *TDV İslam Ansiklopedisi* c.30 içinde (ss. 476-478), İstanbul: TDV.

Kallek, Cengiz (1992). “Henri de Bornier (1825-1901)”, *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 6 içinde (ss. 292-293), İstanbul: TDV.

Kalın, İbrahim (2019). *İslam ve Batı*, İstanbul: İSAM Yayınları.

Karlığa, Bekir (2004). *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul: Litera Yayıncılık.

Korkut, Şenol (2008). “Batı Düşüncesinde İslam ve Hz. Muhammed (s.a.s.) İmajı: Genel Bir Okuma”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2008/1), ss. 5-54.

Koroğlu, Mehmet (2015). “İslam Hukukunda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (43), ss. 214-238.

Kütükoğlu, Mübahat (2018). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Özarslan, Selim (2007). “Hz. Peygamber’e Yönelik Saygısızlıklar”, *Kelam Araştırmaları* 5 (2), ss. 63-84.

Polat, Nazım H. (2000). “İctihad”, *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 21 içinde (ss. 446-448), İstanbul: TDV.

Redhouse, James William (1856). *Redhouse’s Turkish Dictionary: In Two Parts: English and Turkish and Turkish and English*, London: Wyman and Sons.

Şemseddin Sâmî (2001). *Kâmûs-ı Türki*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şirin, İbrahim (2011). “Gazete, Kitap, Tiyatro Karşısında İmajını Korumaya Çalışan Sultan ve Maiyeti: Sultan II. Abdülhamid ve Ahmed Mermi”, *Cyprus International University Folklor / Edebiyat Dergisi* 17 (66): ss. 39-55.

Yıldız, Hasan Basri (2018). “Hz. Peygamber’e Hakaretin Cezası”, *Usûl İslam Araştırmaları* (30, 2018): ss. 133-160.

Belgeler

BCA 51.0.0.0.5.43

BOA DH. MKT. 1388-32

BOA DH. MKT. 1911-87

BOA DH. MTV. 21-31

BOA İ. DUİT. 17-99

BOA İ. MVL. 233-8185

BOA MF. MKT. 26-65

BOA MF. MKT. 155-67

BOA MF. MKT. 251-13

BOA Y. A. HUS. 237-16

BOA Y. A. HUS. 284-74

BOA Y. A. HUS. 286-1

BOA Y. PRK. ASK. 161-19

BOA Y. PRK. DH. 8-79

BOA Y. PRK. EŞA. 12-28

BOA Y. PRK. EŞA. 28-12

BOA Y. PRK. HR. 18-23

BOA Y. PRK. MŞ. 6-52

BOA Y. PRK. ŞH. 5-81

BOA Y. PRK. ZB. 12-6

BOA Y. PRK. ZB. 13-4

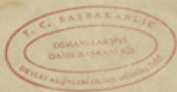

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

۱۴۰
 عیبه تقی در حین جواب سوئید
 مفاد اتماماً جواب تقی بنیامین و سقوطه خبریه مؤداً رخصه اطلاع و خبری درده ششم مرتباً سبب رضایه
 بشانه جزیه اجماعاً به اولیاده علی الاصول تحقیقاً فقیه اجرایید اولاده تحقیقاً تک مقلماً همای حضرت هدی بنیامین
 نصیحت قلعه درده خبری و اگر دیده و ایماناً سبب رضایه سبب خبریه اجماعاً به برسوجب قانعاً خبریه جزایید
 اولاده تحقیقاً سید یزید محمد عیبر بنیامین اولاده برقمه خبریه ننگره تک افاضه اندر قرضه اولیاده
 ماطعیه
 صورت

DH. MFT 1304.R.2
 1388/32

DH.MKT.01388.00032.001

Belge-2

۵

صوفیہ فخرانامہ حکومت ہاضمہ برصوبہ پنجاب، میر، غزنیہ، ۱۹، ۱۹۰۹ء تا ۱۹۱۰ء

ترجمہ

۱ « واپسی، کوہک بقیہ پانہ جفا، ناچن پانہ۔ »
۲ « ادغہ لوف، وکرمہ طوبیہ خیرتری اولدیریو۔ »
۳ « رادا، بارنہ یا پادہ بریادیو۔ »
۴ « کینقا کھیرہ »
۵ « قیرہ عیان، سرفوسہ اولدیفر حالکہ جفا لریک ضربہ ایچین امرایدیو۔ (« رتقا، نامہ کی ایشہ »)
۶ « استراخ، انشہ قاشجہ اولدیفر حالکہ بالقانہ کی محار لری اکلادیو۔ »
۷ « واردینیا دسلانرقا مجبہ نعلی ایبریو لری. (« هیجوتیا، نام ایشہ »)
۸ « بوریجقا، کراز طوبیہ پانہ اولدیفر حالکہ قلیسوز حریہ باخبریو۔ »
۹ « موخیر، سلطانہ محمدہ سب ایبریو۔ »
۱۰ « قزلی - مازو، مفاہ شہہ. (« بریادک حکومت، نامہ کی ایشہ »)

لوہرا لکریہ ضیا سید خوبر ایلیجکندہ

حکومت ہاضمہ فخرانامہ اولویہ فخرہ صفارہ در انشا ایلیانیا، غزنیہ، ۱۹، ۱۹۰۹ء تا ۱۹۱۰ء

ترجمہ: ہوشیہ محمدزک استغافہ، قسنہ ترجمہ برقرارہ

روایت واقفہ کورہ وازد ذلک بکریں شیخہ سنہ دورہ بی سنظامہ حکومت شاہانہ اھنیہ برصوبہ استراک ابرہ کھسہ

« ۱، بردانوفہ مجلس مجوسانہ اعظمہ ووظوفا سوبہ برکوزہ لیرہ ہیئت جمعہ ارکانہ اولویہ جفا لریک ادب مشورہ۔ »

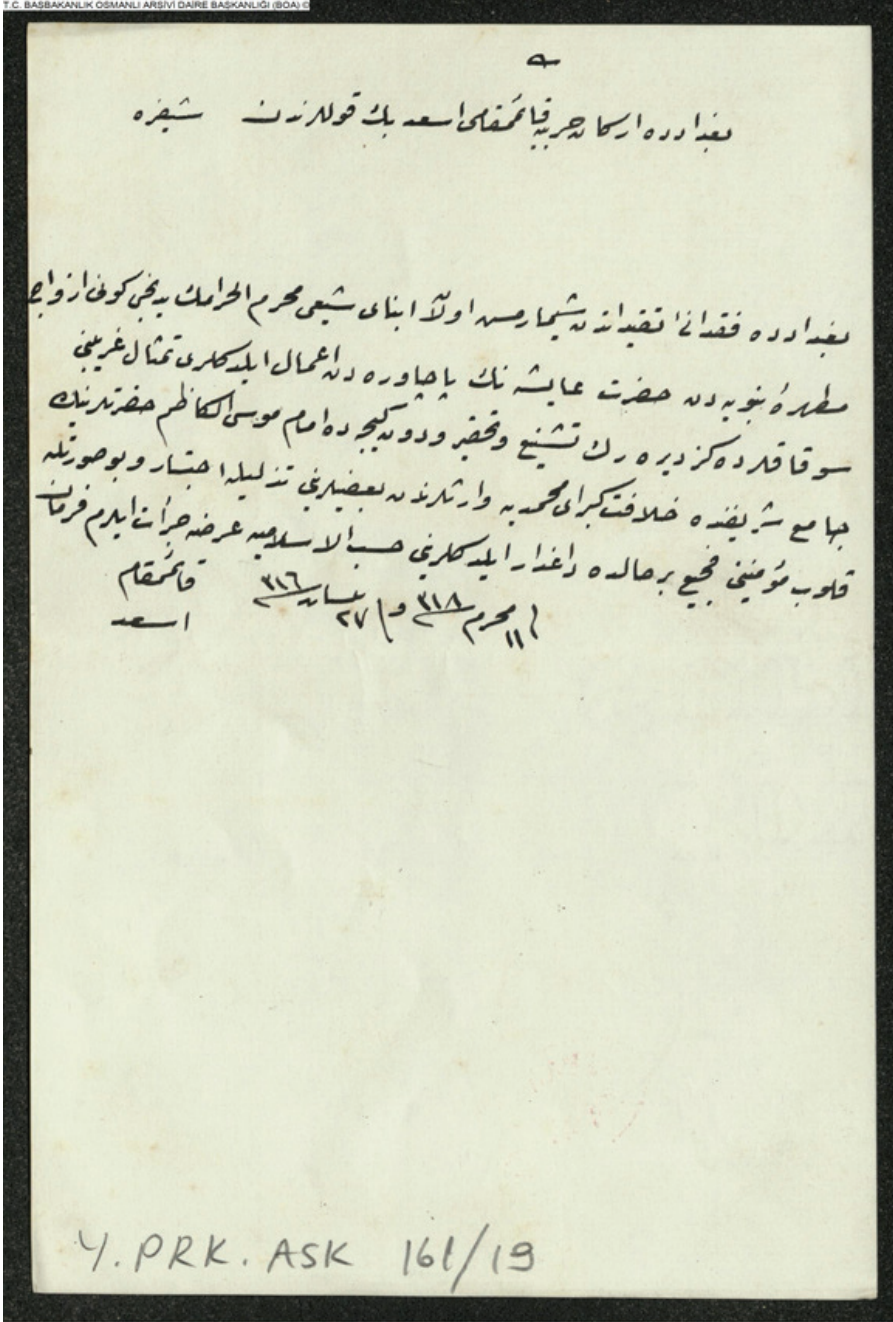
3

۸/۷۹

Y.PRK.DH

Y.PRK.DH.00008.00079.0.003

Y.PRK.ASK.00161.00019.001

Belge-5

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

هـ

۱- ضریح ولایت نانا سفین حلبیه

و بار بقری خسته کنتک تدوین ایچمه زجه نه عزیمت اجنه اولدو خلاصه بیله نفسه ما با اقلیمه صوم
 ایتس کون این مرضه ولایت ان سقا هله لیه ک فامع قضا و سار بعضه اش خرابه بر اهرم نیم
 عتید اولدوقی حره ده پیغدی شانه اقدن حقه قضاحت لاسیه حیات حقه بر بیکت بر فاسه
 اولدوقی نقوه ایه هیکت درجه ده ارجنت کوسمن یک زیاده برغبیا به معلونه بادی اولدوقی دروس ایلک
 ادراره فالس و هادو خیم تجر لر تویه ایه بیلجهک با ز کجی کی انانه تفرفقا لر دره اکلوسکن ایلکها در ایه
 اعلی س تبلیغ اولدوقی حالک کوسن لر بیک عمل حیم اولمه حرتیه تحفیفا تک اوله اوه ایس لازم کلجهک
 سدی هم بیلکه است ایلکه - اسوع وضتیا به هم اکلیمک بود خوده طولای غایت منیر اولدوقی
 ایلک کوسن لری مفاع ولایت نیات سرعیه به منتبلکه این مرضه لقا و سار برله نوال اید تفرفقا لر
 بر کوبه بیل زجه نده فالس جا ز اولدوقی استون تفرفقا لرک شد نده جاننده متفرق اولدو و ده بر ایه
 جین استیات سدی هم بیلکه تبلیغ اولدوقی حالک عدلیه تک ننده امر اولمه قه حلب ایه بیلجه کلجهک حیدای در بیلکه
 و عدالت رفوزه نقل حقه قضا سدت ایلها و ده سرعت مکن اید امر و تبلیغ ایتدیرکس و فائز تک ده
 مجلس ادره اعضا سنده بری بر فونجی در بیدیا هم سار بعضه اش خرابه معا بر مجلس میده بیلدوقی
 حادتی متعاقب اویه صاوسته و ده سلب و درجه بکاکه بادی اولدوقی حرتیه نکت سکا که این ایچونه در دست
 اکلک اولدوقی

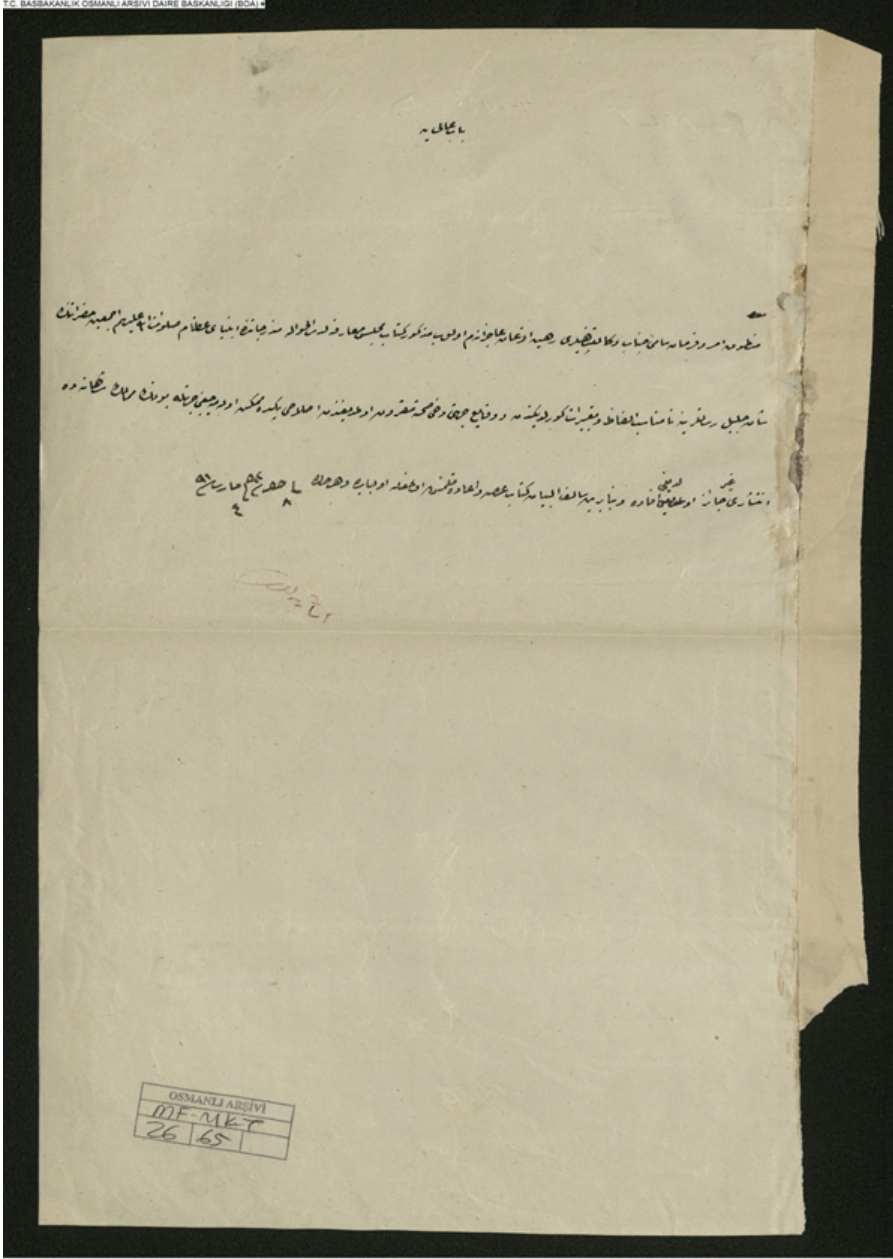
140

OSMANLI ARŞİVİ		
DH.MTV		
21-1	31	2-1

2 vcrk (1 shaf)

DH.MTV.00021.1.00031.002

Belge-6

MF.MKT.00026.00065.001

Belge-7

T.C. BASBAKANLIK KOSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIĞI (BOA) C

9

۹۲ - ۹۶	باسمه بنسند دارودارباشقوری دیبسیج نقوریلد و شنگله صاییر
۱۴۷ - ۱۴۰	محمد سرتیپ قزلباشلی قیشاقی دیبدرنگ و شتریکلر دیب سربک بیلسون و قلاچی
۱۴۸ - ۱۴۷	ایاقطغری دیبلسونک شهبه و قاشاقین نقوریلد کاسه و نقیبه بولدی
۱۴۹ - ۱۵۴	اسونک و قوشون و قوش لاری و قوش بازان و دودنه برهنه قوشون خذ و قلاچی قوشون
۱۹۴ - ۲۰۱	دیب سیدی ناچید انازیم کندی نسعیبا قشاندی دیبایق قوشون
۱۹۲ - ۲۰۰	کندک نقوریلدی قوشون دیبایق کله قوشون بازان قوشون قشاقی قشاقی
۱۹۹ - ۲۰۷	تکره دوشی بولدی کوه چور و کله دوشی انازیم کندی قوشون قشاقی قشاقی
۲۰۰ - ۲۰۸	یاچیم بیست و وحشی در تکره ۱۸۶۰ ناچید قشاندی قوشون قشاقی قشاقی
۲۰۱ - ۲۱۱	اسونده قشاقی و دینه بایلما کله و قشاقی ایاقطغری کله قشاقی قشاقی قشاقی
۲۰۴ - ۲۱۲	دوشی دیب سونده و تکره دیب قشاقی برینا کله ک قوشون ایاقطغری قشاقی قشاقی
۲۲۸ - ۲۵۰	تکره قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی
۲۵۸ - ۲۶۹	دیب سیدی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی
۲۵۷ - ۲۶۴	تکره قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی
۲۵۱ - ۲۶۶	دیب سونده و تکره دیب قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی
۲۵۲ - ۲۶۸	دیب سونده و تکره دیب قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی قشاقی

142

۷.PRK.ZB

13/4

1

Y.PRK.ZB.00013.00004.001

Belge-8/1

صیغیه

فاخره کوبیه در اسکنده تا و از کتب طبرستان مذبحخانه فوطامانه افند صغریه دبه بیه سوسم
و سمانه عریبه و حقیقت خلقت بر حقیق مقالات و عبارات به خواهان و معنای مذبح ادوات «لا ترا بکونه»
نام جفا کتبا نه بر اولی و در بعضی طرف جفا نه به فراتر و در بعضی معانی نفیانه مظهر بر مفسن
و ایوبی ذری خودی واسطه به ایوبی بعد بعدی زجرانه بر روی مظهر حکم موقوفه صبا صغریه کوبیه
اورره زجرانه معادها عصبه و تفصیح فکمه اولی و ابیات و قاطع اصول از راه و زجرانه و غیره انانه کتدر
ما یامین
هم کوبیه

کتاب مدروضات طبرستان ایران کوبیه
عبدالمکارم
یا

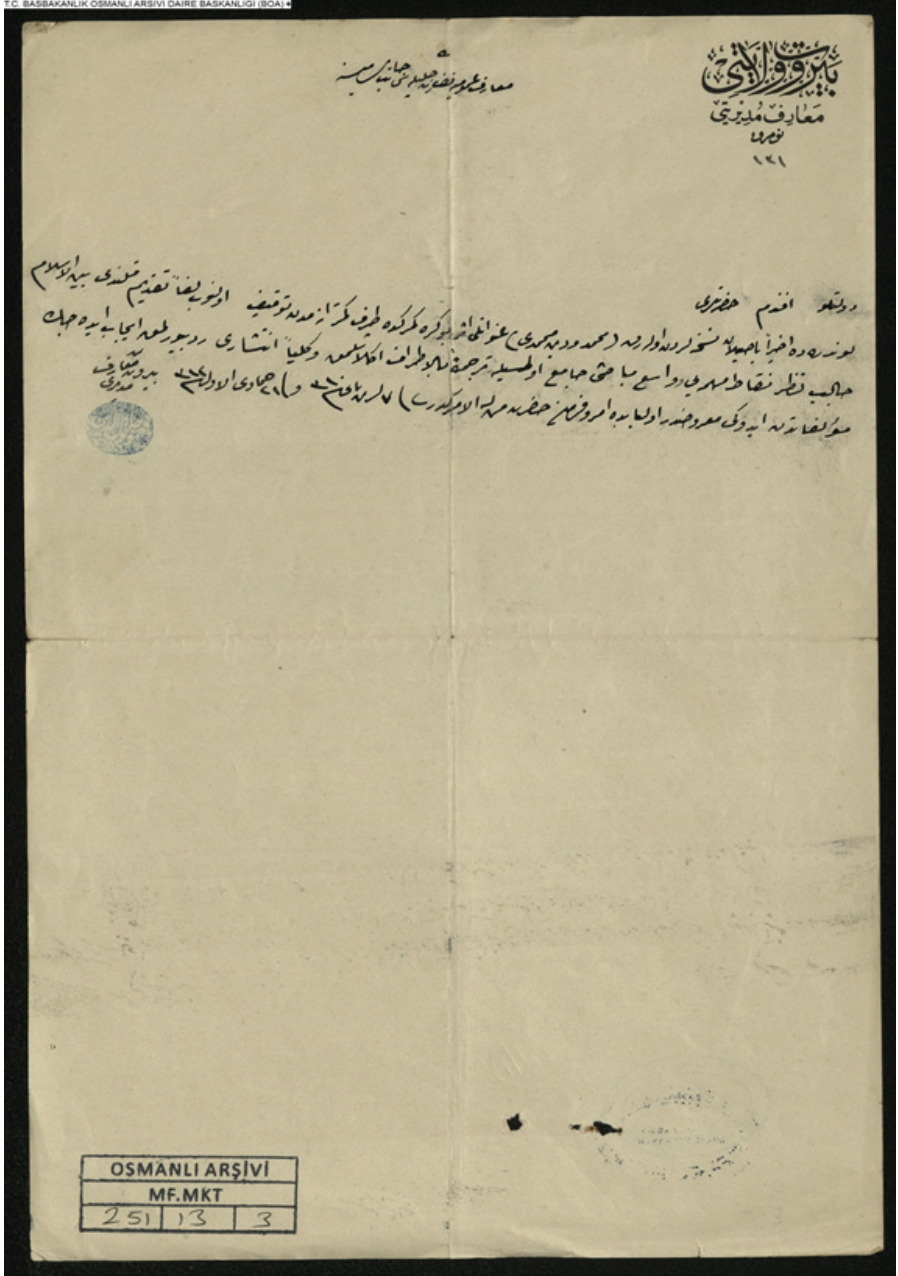
4.PRK.ZB

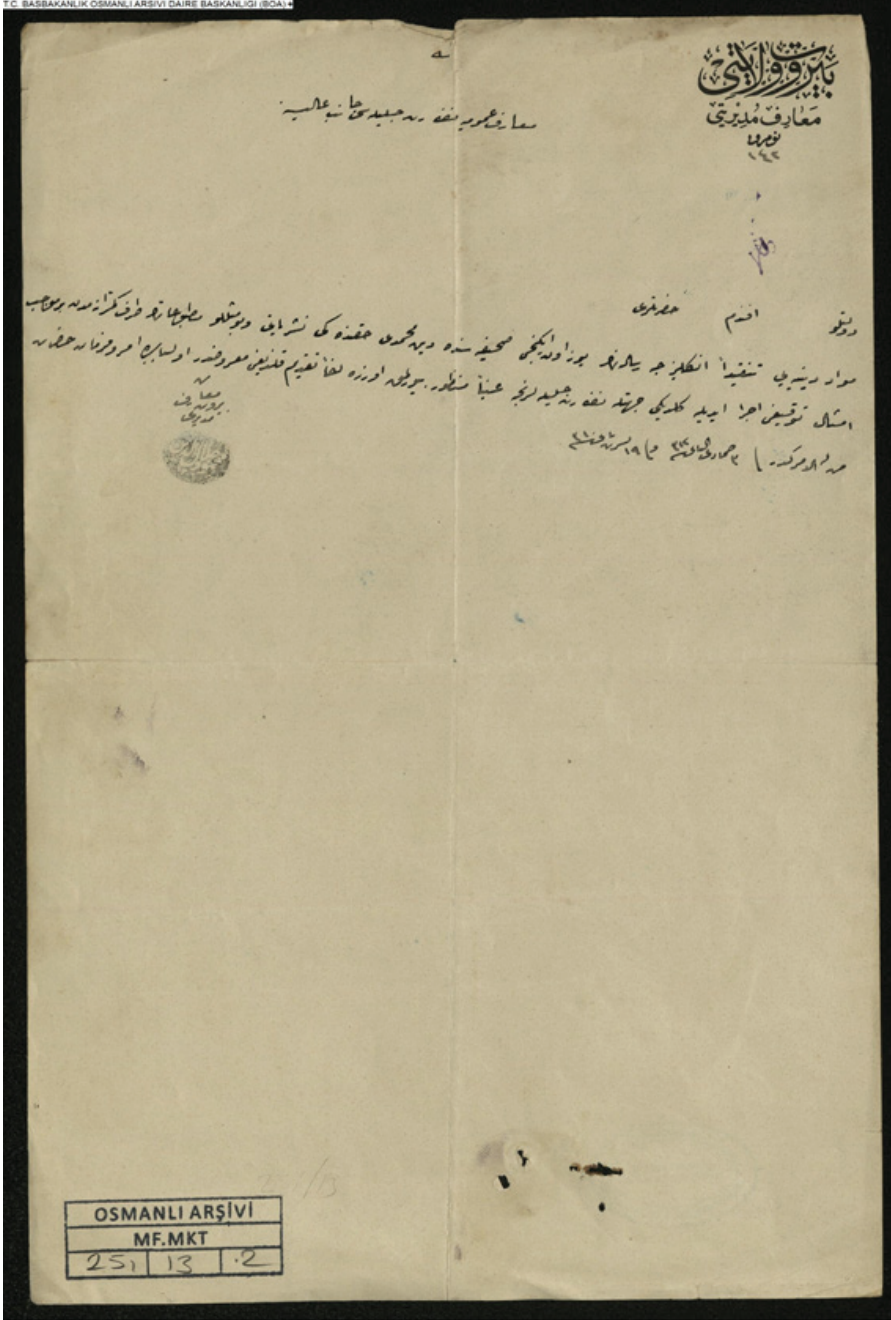
13/4

2

Y.PRK.ZB.00013.00004.002

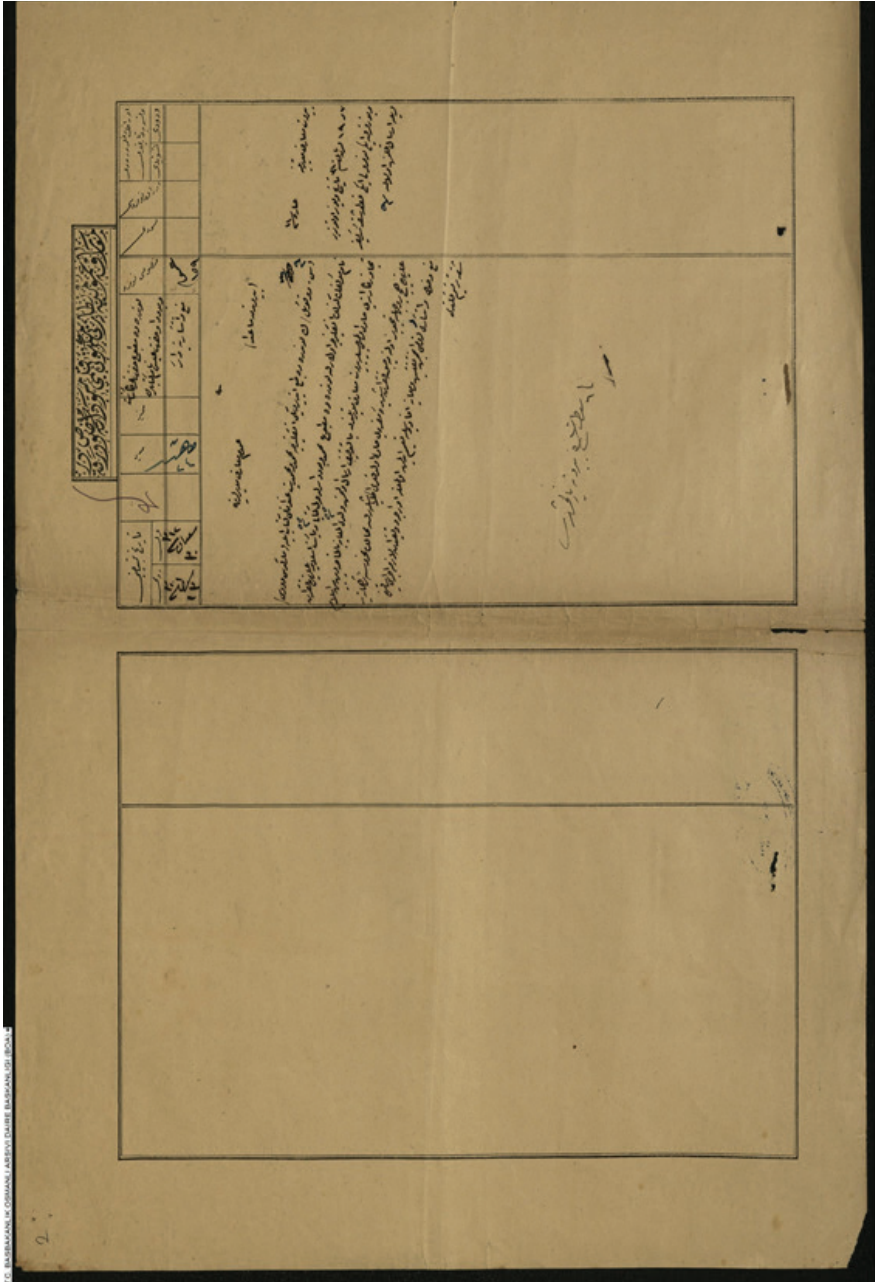
Belge-8/2

MF.MKT.00251.00013.002

Belge-9/2

Belge-9/3

صنایع

مارسده نشر اولان کرمودیرول ک نام فرانسه غننه سنک . ۱۸۹۳ تا مبعی و ایگوز قوه دفعه
نوسه فوطات افندره حضرت زینده جنتی سر لوسیل بر رسم بولنیفی کی دیا تبجیلده اسدیله علیزه
مقالات مضری جادی بره بند مندرج اولنیفی الده ایله سنه اولمشده بره بر مقوله تصاویر
زنیات مضری جادی اول غننه لک پای تحت سلطنت سنیه اغان و نشاری غیره جاز اولسه بار انشار
ایله نوز زینده همان طوبیله تدبیر لیکه که بله اونی مقرفلغه تبلیغ واز با قونیفی کی طرف سامی صغری
دهی اعطای معونات ایلسه اولده ایله سنک انکار صده غننه نوسه مذکور عالی بر لویه اوزره لقا صده
و تقدیم قفسه اولنیفی معروضه اوطاق بره اوضه حقت له لایمکه
صغری لای
۱۹

Y.PRK.ZB

12/6

Y.PRK.ZB.00012.00006.001

Belge-10

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

خارجہ نفاذ نمبر ۷۰۱ سربراہ فرانسہ مابین نومبر ۱۸۷۸ء اور اولاد ۶۷۸ نومبر ۱۸۷۸ء

کتابخانه

ترجمہ و طبع

خط دستاویز محمد علی پاشا کے ہاں موجود تھا۔ اس خط کو دیکھ کر فرانسہ نے اس خط کو اپنے پاس رکھ لیا۔ اس خط کو دیکھ کر فرانسہ نے اس خط کو اپنے پاس رکھ لیا۔ اس خط کو دیکھ کر فرانسہ نے اس خط کو اپنے پاس رکھ لیا۔

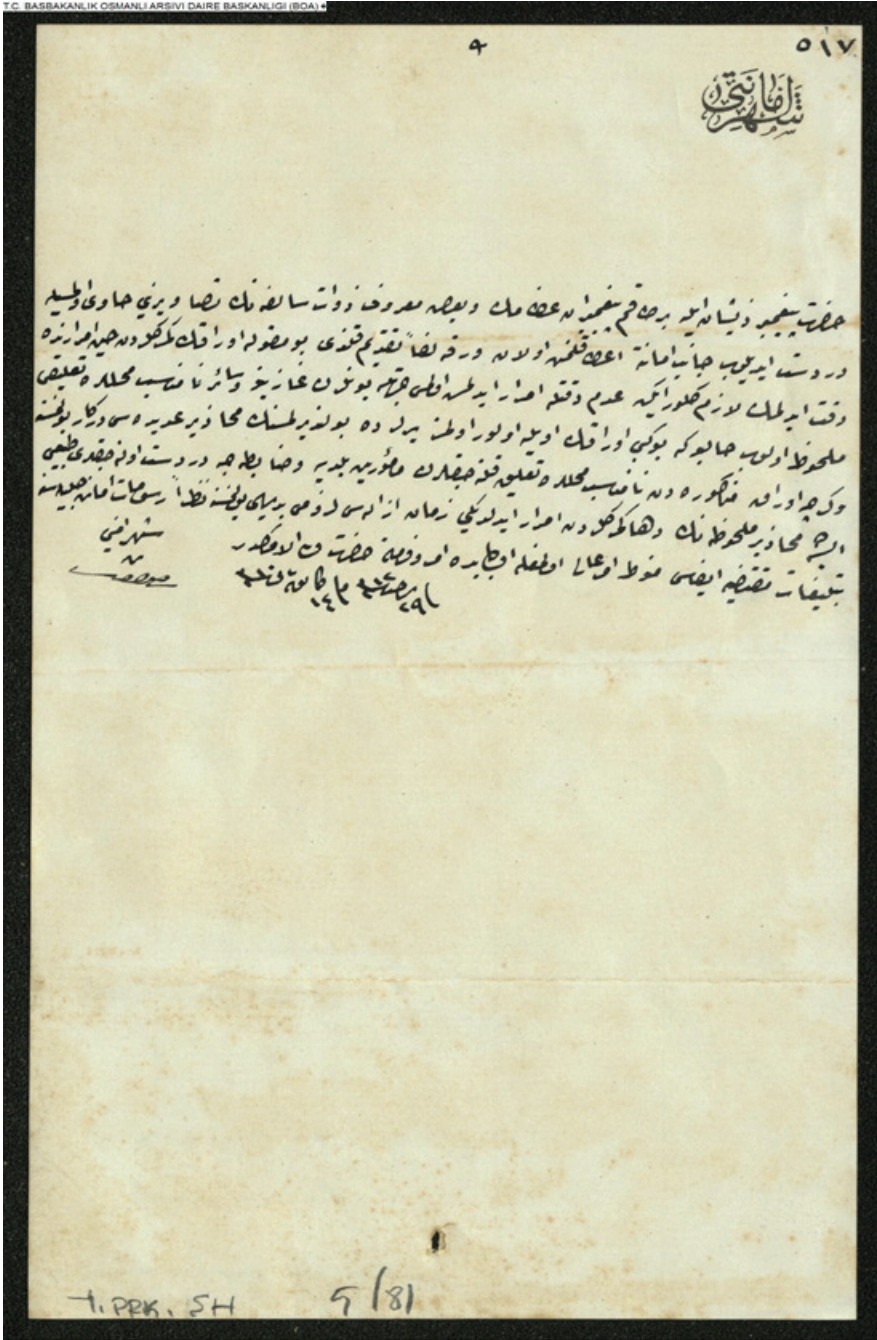
موضوعہ عترت باہر سے ہے

دعا ہے کہ حضرت باہر سے بیسبک برائے عترت مصلحت ہو۔ باہر سے دعا ہے کہ حضرت باہر سے بیسبک برائے عترت مصلحت ہو۔ باہر سے دعا ہے کہ حضرت باہر سے بیسبک برائے عترت مصلحت ہو۔

۱۶ ربیع الاول ۱۲۱۱
18/23
-1.PRK.HR

Y.PRK.HR.00018.00023.001

Belge-11

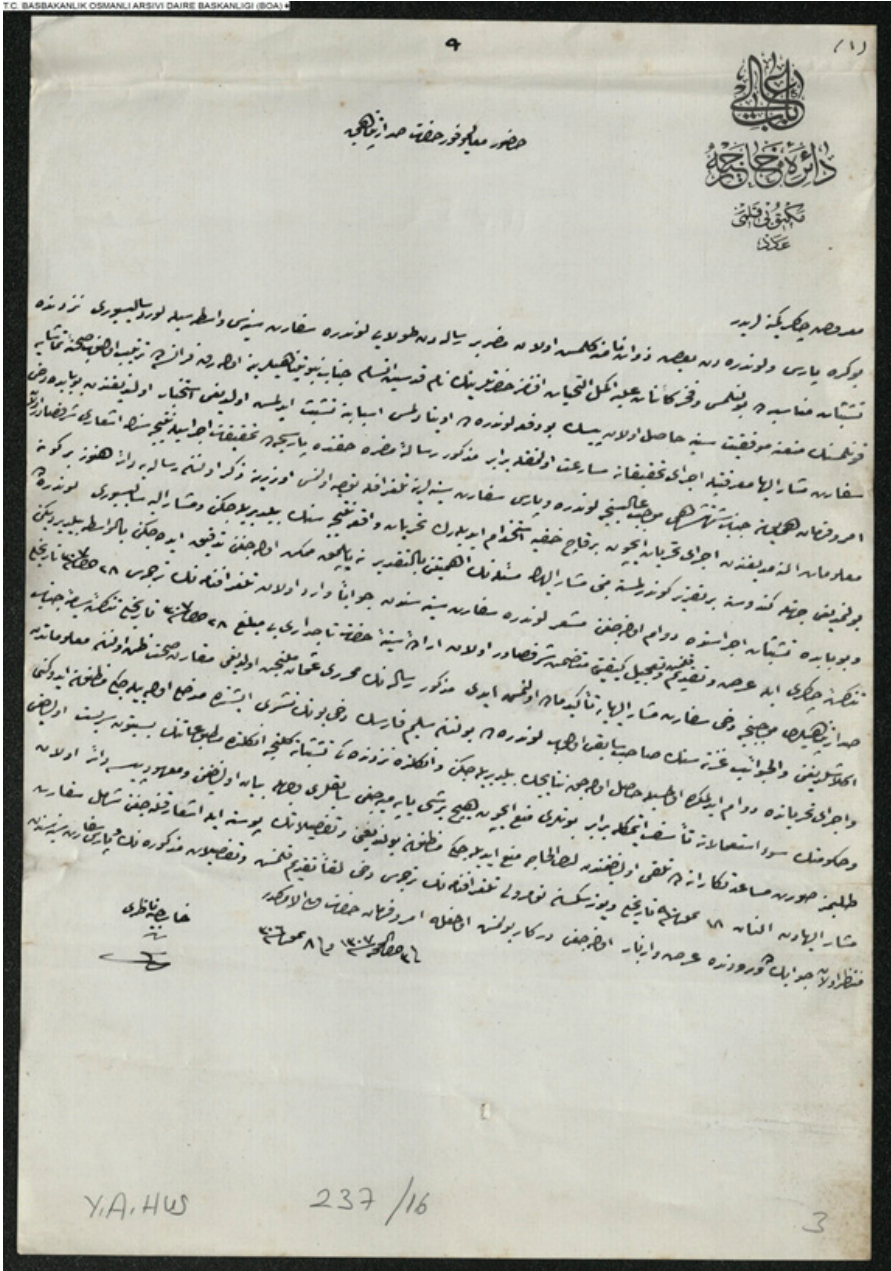

Y.PRK.ŞH.00005.00081.001

Belge-12

Y.A.H.U.S.00237.00016.003

Belge-14

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

۹

رویتو اقدم حضرتی

نام حضرت پیغمبره اوروزده اجلا و بعضی شیعی اوروز بریتارو اویتیک سایه سبب چاب یار شاهی اجلا سی قمت محرمه انسه
اولفنده شولیک لوربول شهرت جمعیتا سوبه ریاست تابه سبب بولنده ازکای هندی رنه رفیع الدیه صاحبه عبه علیا به
تقیی حابله اعطای ایکی عریفه تکر برقطعه ترجمه سید برابر لغا تیرجوه سوبی زاور بوی قلمه و فقهه انهای قضای
و در حاله اوروزنامه حضرت صه له الاوکره (۱۷۱۱) سره اولفنده

Y.PRK.EŞA

12/28

Y.PRK.EŞA.00012.00028.001

Belge-15

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
نظام معارف عثماني

انجمن تفتیش و معاینه
تاریخ
۱۰۶۵

بکره رشیدی در دسته اولنامه حکومت نام فرستاد تیارو ساکن سمنه الحادیه جنی اوزره فر کاتانیه علی فضل النجاشی فرستاد
اولوب ساله نگاره و در ترتیب و منتظر دار حضور انجمنی کما ید معارضه بر مقفود بفرستاده برده طه و قبای اولیفته کوره اذمه بریده ترتیب
اوزره تیارو ده اجل ایدیلیم حره ده اورا جردنی منع ایطسه اولیفته و مقفود العاده سی در کای ایدونه ناز اسم کتب لغه جدولی
درج و ارضای ایطسه و محالان محرومه رشکانه و دخول قطعاً میدان و برلمانی فرستاده مانع علیه یعنی معارض مدیرینه تبلیغ
و تسامی متوقف از ده عدای بفرستاده و نسخ نگاره عهد و شیاء جور طوه اوزره تقدیم حضور علما انجمنی قلمسه اولیفته اربابیه هر روز
حضرت مهله اولمرکه اهل علم و فضل و اهل سیرت و اهل

اولنامه نسخ موجوده که سقا اصولی درجه
مقتدر معرفه بالانجمن طریقه تدوین
الرشید

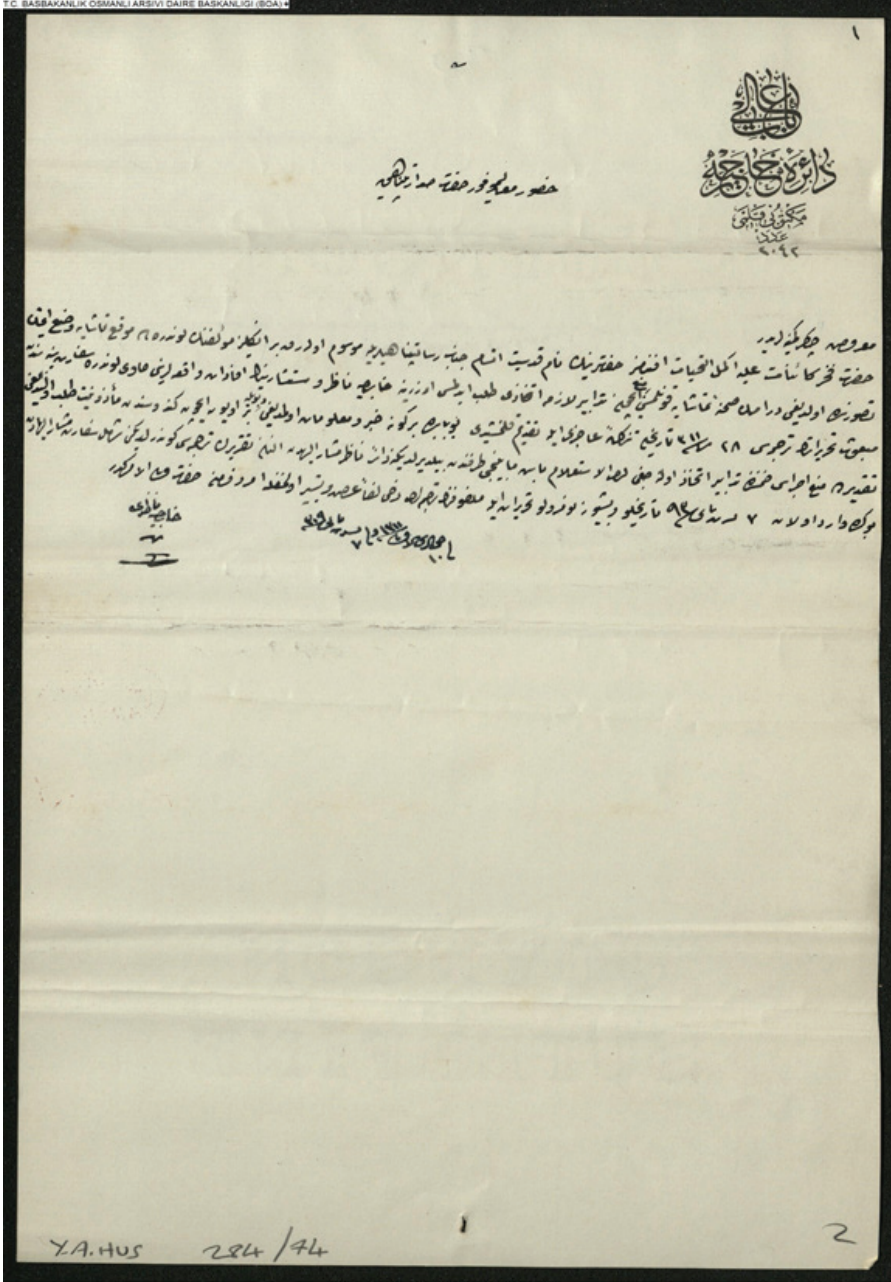
سخت موجوده سک طویله دلی منتهه نقشه و تمایه الیه و برید رک اجزی قریباً مقفود
تحت ایضاب کما که مراد قریباً و اقصای و درام اولیفته و برید در دست اولیفته نسخ اولی
حدوده و امی ایلتقد بولنسه اولیفته نسخ معدومه تک تقدیم و کتاب بولنسه بایده ارضای
مجلسه اولیفته اهل علم و فضل و اهل سیرت و اهل
مکتوبه

OSMANLI ARŞİVİ		
MF.MKT		
155	67	

MF.MKT.00155.00067.001

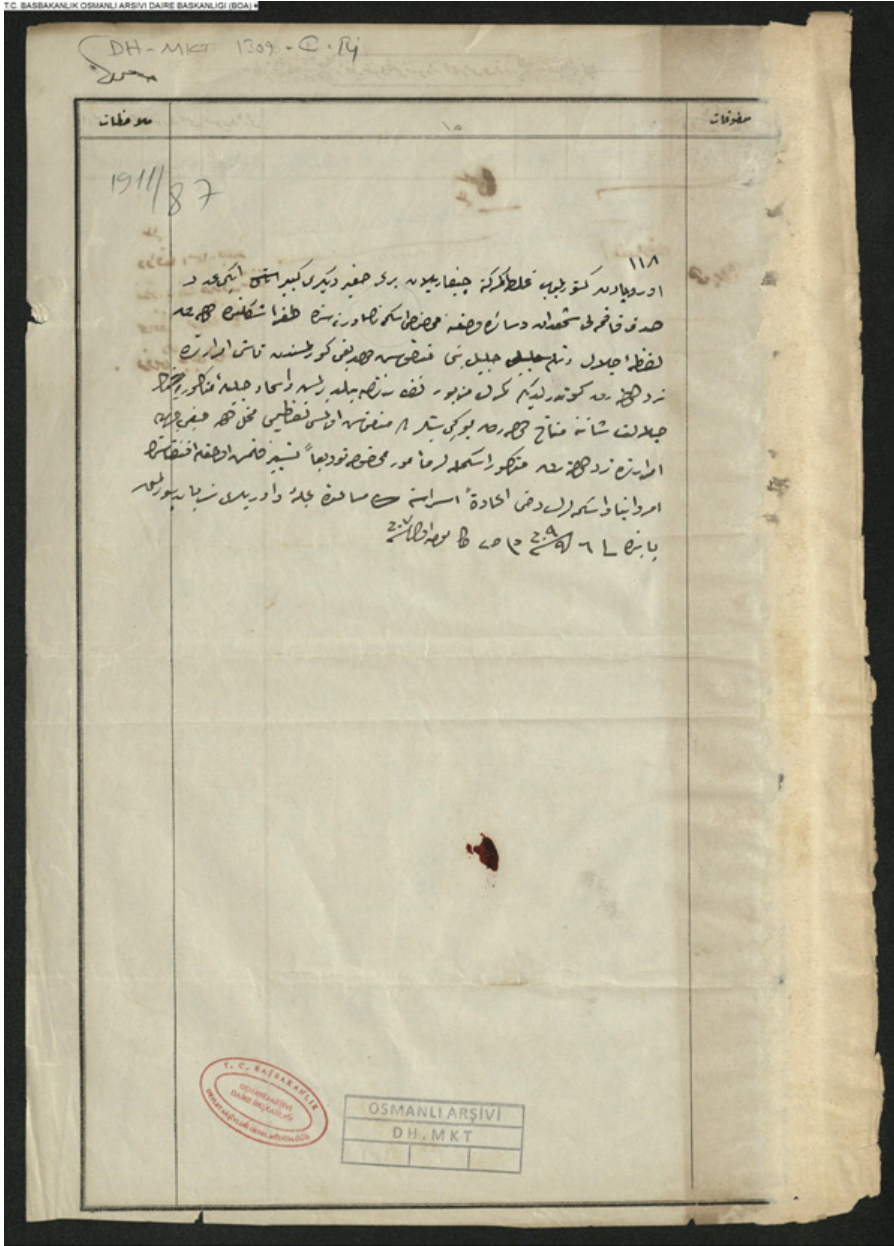
Belge-16

Belge-18

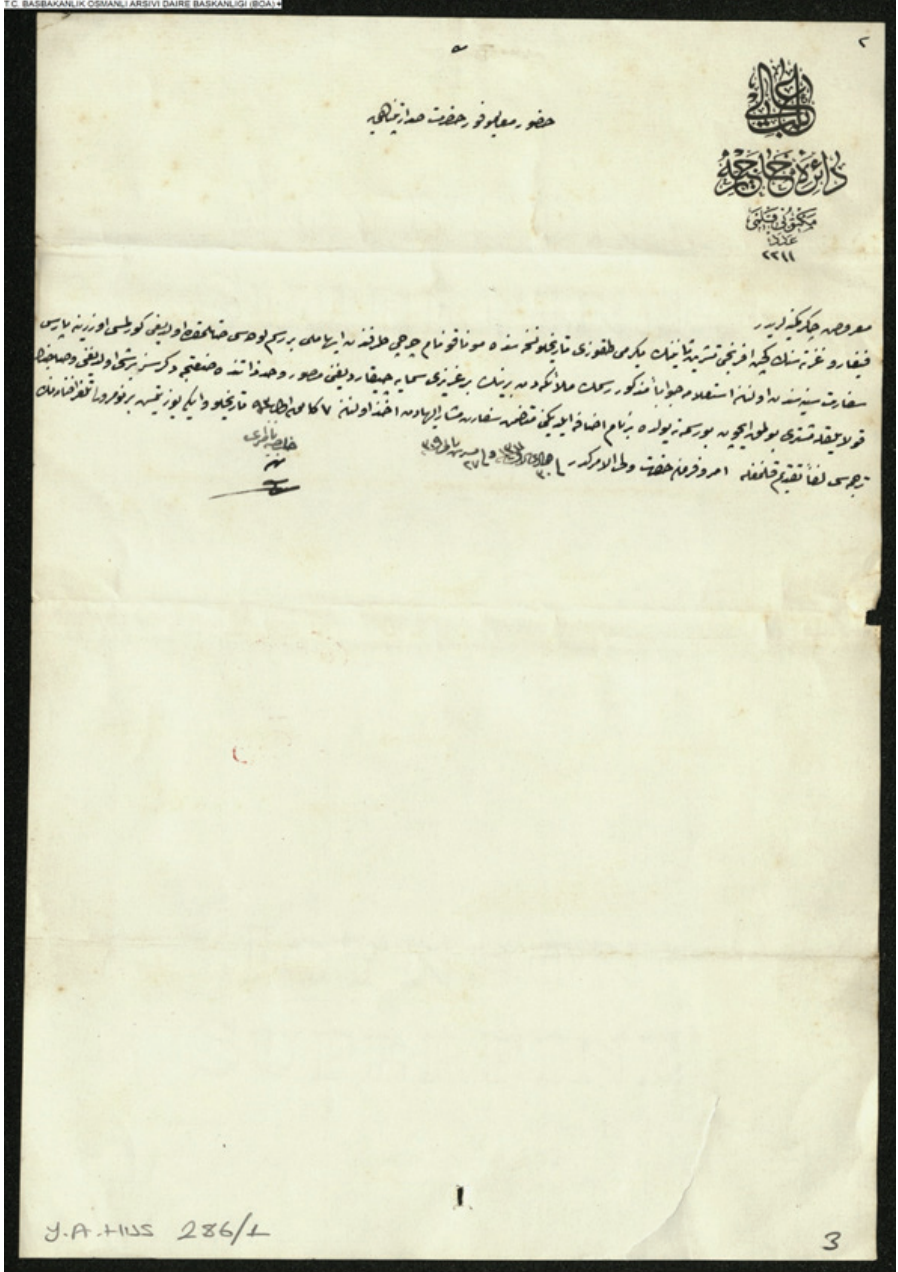

DH.MKT.01911.00087.001

Belge-20

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

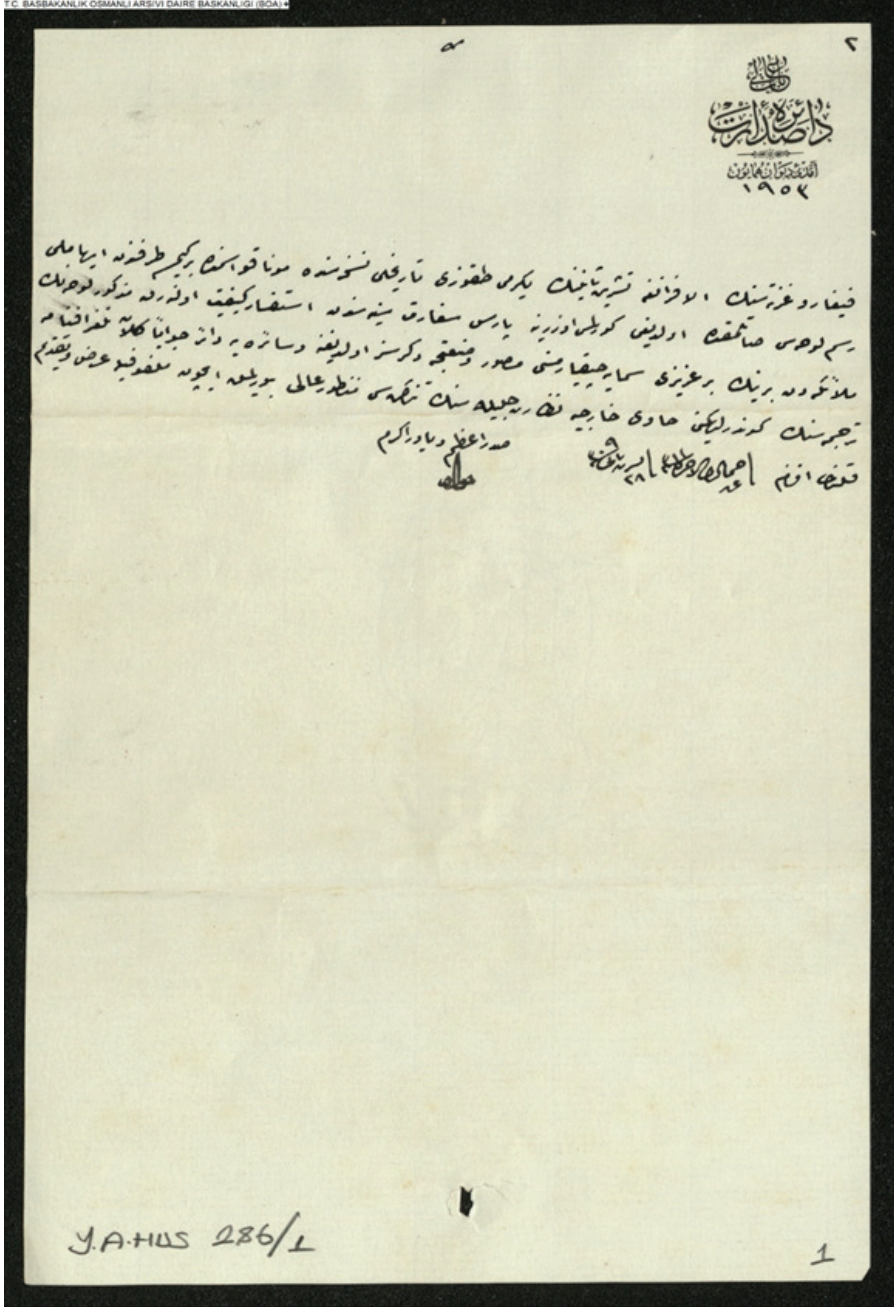

Y.A.HUS.00286.00001.003

Belge-21/1

T.C. BAŞBAKANLIK KODMANLIK ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BGA)

Y.A.HUS.00286.00001.001

Belge-21/2

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (İSOA)

صاحبیه نظام - تنظیر طابوہ اولیاء تاجید یا سفارتہ نیہ سندھ
وار اولادہ ۶۷۱ نوہر و نوٹغرافنا رنگہ ترجمہ سید۔

کتاب

نظام اولیاء

ترجمہ اولیاء
علا

شہادہ در رعی تاریخہ تنظیرات نظام - تینہیلندہ موضوع جتہ اولادہ رسم مفلوکہ درہ برینہ
زائقہ غیر معیہ بر عزیزہ سماہ جیقا درین کوستہ بو۔ عارکہ بر موطرہ باز اولادہ سماہ
مد زائندہ صنعتجہ لہجہ بر در رسم اولیاءہ بورکہ اہمیتہ ویر ملک و قولایقہ مشقہ بولایقہ
رسم مذکورہ حضرت محمدک سماہ نفس نامن ویر شد۔

Y.A.HUS 286/1

2

Y.A.HUS.00286.00001.002

Belge-21/3